Ўзбекистон - келажаги буюк давлат

Халқ сўзи

1991 йил 1 январдан чиқа бошлаган

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг газетаси

14 АПРЕЛЬ, ПАЙШАНБА № 73 (821).
Сотувда эркин нархда.

Кеча Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов Халқаро Олимпиада қўмитаси президенти Хуан Антонио Самаранч бошчилигидаги делегацияни қабул қилди

СУРАТДА: қабул пайти.

Р. ШАГАЕВ тасвири. (ЎзА).

Ислом Каримов меҳмонларга мамлакатимизда кечаётган иқтисодий янгиланишлар ҳақида сўзлаб берди. Республикамизнинг спорт учун қулай иқлим, шарт-шароит ва катта моддий имкониятларга эга эканини қайд этди. Тошкент келгусида халқаро олимпиада ўйинлари ўтказишга даъвогар шаҳар бўлиб қолажагини таъкидлади.

— Мамлакатимиз аҳолисининг катта қисмини ўсмир ёшлар ташкил этишининг ўзиёқ спорт равнақи учун улкан имкониятлар мавжудлигининг гаровидир. Қолаверса, биз мустақилликка эришган собиқ совет республикалари ичида «Соғлом авлод учун» орденини таъсис этган дастлабки давлат эканимиз беҳуда эмас, — деди мамлакатимиз раҳбари. — Халқаро кўламда ўтган қишки олимпиада ўйинлари эса Ўзбекистонимизнинг кучли спорт салоҳияти борлигини исботлади.

Жаноб Хуан Антонио Самаранч ўзи раҳбарлик қилаётган нуфузли спорт делегацияси Ўзбекистонда самимий кутиб олингани учун юртбошимизга миннатдорлик билдирди. Республика ҳукуматининг спорт равнақига қўшаётган хизматлари учун мамнуниятини изҳор этди. Келгусида Тошкентда олимпиада ўйинларини ўтказиш билан боғлиқ вазифалар, шарт-шароитлар хусусида гапирди.

Қабул маросимида Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосарлари М. Қорабоев, Ў. Султонов, Ўзбекистон Республикаси миллий олимпиада қўмитаси президенти, давлат Жисмоний тарбия ва спорт қўмитасининг раиси С. Рўзиев қатнашди.

(ЎзА).

УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ КЕНГАШИ РАЁСАТИНИНГ ҚАРОРИ

УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ УН БЕШИНЧИ СЕССИЯСИНИ ЧАҚИРИШ ТУҒРИСИДА

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Раёсати **қарор қилади:**

Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ўн бешинчи сессияси 1994 йил 5 май куни Тошкент шаҳрида чақирилсин.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Раиси вазифасини бажарувчи Э. ХАЛИЛОВ.

Тошкент шаҳри,
1994 йил 12 апрель.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг ўн бешинчи сессияси муҳокамасига қуйидаги масалалар киритилиши кўзда тутилмоқда:

1. «Ўзбекистон Қаҳрамони» унвонини белгилаш ва ўрнак кўрсатганликнинг олий нишони — «Олтин Юлдуз» медалини таъсис этиш тўғрисида.
2. «Мустақиллик» орденини таъсис этиш тўғрисида.
3. «Дўстлик» орденини таъсис этиш тўғрисида.
4. «Шуҳрат» медалини таъсис этиш тўғрисида.
5. «Жасорат» медалини таъсис этиш тўғрисида.
6. «Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси тўғрисида»ги Конституциявий Қонун лойиҳаси ҳақида.
7. «Халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларига сайлов тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг лойиҳаси ҳақида.
8. «Фуқаролар сайлов ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг лойиҳаси ҳақида.
9. «Чет эл инвестициялари ва чет эл инвесторлари фаолиятининг кафолатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг лойиҳаси ҳақида.
10. «Синиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг лойиҳаси ҳақида.
11. «Қимматли қоғозлар билан амалга ошириладиган операциялардан олинадиган солиқ тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг лойиҳаси ҳақида.
12. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жазо тўғрисидаги Кодекси лойиҳаси ҳақида.
13. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят — муҳокама Кодекси лойиҳаси тўғрисида.
14. «Электрон-ҳисоблаш машиналари учун яратилган дастурлар ва маълумотлар базаларини ҳуқуқий ҳимояси тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг лойиҳаси ҳақида.
15. «Ихтиролар, фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг лойиҳаси ҳақида.
16. «Фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг лойиҳаси ҳақида.
17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг айрим Фармонларини тасдиқлаш тўғрисида.
18. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Раёсатининг айрим Қарорларини тасдиқлаш тўғрисида.
19. Ўзбекистон Республикаси билан бошқа давлатлар ўртасида тузилган Шартномалар ҳамда Битимларни ратификация қилиш тўғрисида.
20. «Ўзбекистон Республикасининг Уй-жой кодексига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Қонун лойиҳаси ҳақида.
21. «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги ва «Алоҳида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунларининг қабул қилинганлиги муносабати билан «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонунларига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Қонун лойиҳаси хусусида.
22. «Ўзбекистон Республикасининг айрим қонунларига қўшимчалар ва ўзгартишлар киритиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг лойиҳаси ҳақида.

Ушбу масалалар билан бир қаторда депутатлар муҳокамасига Олий Кенгаш ваколатига берилган бошқа масалалар ҳам киритилиши кутилмоқда.

ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИДА КЕНГАШ

13 апрель куни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасида кенгаш бўлди. Унда аҳолини белгиланган миқдорда сотиладиган моллар билан таъминлашни яхшилаш ва мулкчиликнинг барча шаклларидаги савдо корхоналари фаолиятини тартибга солиш чора-тадбирлари кўриб чиқилди.

Кенгашда Қорақалпоғистон Вазирлар Кенгаши, вилоят ҳокимликлари, «Ўзбексавдо», «Ўзбекбирлашув», давлат Солиқ қўмитаси раҳбарлари иштирок этдилар.

«Ўзбексавдо», «Ўзбекбирлашув», давлат Солиқ қўмитаси бўлинмалари, ҳокимликлар ишидаги камчиликлар хусусида қатъий гаплашиб олинди. Улар меъёри белгилаб қўйилган моллар савдосини тегишли даражада назорат қилмаётирлар, савдо қоидалари бузилишига хотима бермаётирлар, ички истеъмол бозорини ҳимоя қилишни етарлича ташкил этмаганлар. Бунинг оқибатида ун, шакар, ўсимлик ёғи ва бошқа меъёри белгилаб қўйилган молларни республикадан ташқарига олиб чиқиб кетиш давом этмоқда.

Кенгашда республика Бош вазири А. Муталов нутқ сўзлади.

Кенгаш қабул қилган қарорда савдода йўл қўйилган салбий ҳодисаларни тугатиш ва тартиб ўрнатишнинг аниқ чора-тадбирлари белгиланди.

Кенгашда Бош вазир ўринбосари М. Усмонов иштирок этди.

(ЎзА).

УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

Б. АБДУҒАНИЕВНИ УЗБЕКИСТОН МАТЛУБОТ ЖАМИЯТЛАРИ РЕСПУБЛИКА УЮШМАСИ БОШҚАРУВИНИНГ РАИСИ ЭТИБ ТАСДИҚЛАШ ТУҒРИСИДА

Бурҳониддин Абдуғаниев Ўзбекистон Матлубот жамиятлари республика уюшмаси бошқарувининг раиси этиб тасдиқлансин.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И. КАРИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1994 йил 13 апрель.

Хоразмга ўзбек гази келди

Шу муносабат билан Урганч шаҳар жамоатчилиги вакилларининг митинги бўлди. Уни вилоят ҳокими М. Жуманиёзов очар экан, она заминимиз гази вилоятга етиб келгани тарихий воқеа бўлганини таъкидлади. Бир қанча нодир муҳандислик иншоотига эга бўлган 94 километрли газ қувури қисқа муддатда қуриб битказилди. «Юггазстрой» «Ўзгазқурилиш» каби йирик ташкилотлар қурувчиларининг фидокорона меҳнати туфайли 136 миллиард сўмлик қурилиш-монтаж ишлари бажарилди. Йилига 6 миллиард куб метрдан кўпроқ ёқилғи ўтказиш қувватига эга бўлган Газли — Нукус газ қувурининг биринчи навбати Хоразм вилояти ва Қорақалпоғистон Республикасининг жанубий туманларини Туркманистон газига қарамлигига барҳам беради.

Ўзбекистон Бош вазирининг биринчи ўринбосари И. Жўрабеков митингда сўзлаб, истиқлол шарофати билан мамлакатда ёқилғи мустақиллигига эришилаётганини айтди. Яқин йиллар мобайнида Ўзбекистон ўзини ўзи газ ва нефть билан таъминлайди. Газли—Нукус газ қувури Хоразмга етиб келганининг ўзиданоқ йил давомида АҚШ доллари ҳисобида 300 миллиондан кўпроқ маблағ тежаб қолинади.

Шундан сўнг Хоразмга «зангори олов» етиб келгани рамзи сифатида газ машъаласи ёқилди.

Митингда республика Бош вазирининг ўринбосари Қ. Ҳаққулов қатнашди.

(ЎзА).

ХАЛҚАРО ОЛИМПИАДА ҚЎМИТАСИ ДЕЛЕГАЦИЯСИ ЎЗБЕКИСТОНДА

13 апрель куни Тошкентда Халқаро олимпиада қўмитаси президенти жаноб Хуан Антонио Самаранч иштирокида журналистлар билан учрашув бўлди. У Ўзбекистонга Миллий олимпиада қўмиталари уюшмаси (МОҚУ) президенти жаноб Марио Васкес Рана, Халқаро олимпиада қўмитасининг халқаро олимпиада йили ва олимпиада идеаллари бўйича мувофиқлаштирувчиси жаноб Фекру Киден, бизнесменлар, журналистлардан иборат делегациясига раҳбар бўлиб келган.

Республика киночилар уйида бўлиб ўтган учрашувга журналистлардан ташқари етакчи спортчилар, устозлар, Ўзбекистондаги жисмоний тарбия ва спорт ташкилотчилари таклиф этилган эди.

Учрашувни Ўзбекистон Республикаси Миллий олимпиада қўмитаси президенти давлат жисмоний тарбия ва спорт қўмитасининг раиси С. Рўзиев очди.

Учрашувда сўзга чиққан Хуан Антонио Самаранч бундай деди:

— Биз спорт жуда машҳур бўлган, кишилар уни яхши билган ва севган мамлакатга келдик. Биз бунга Ўзбекистон мустақил команда сифатида иштирок этган Лиллехаммердаги қишки олимпиада ўйинларидаёқ амин бўлган эдик. Мен ҳамюртларингиз — фристайл спорти бўйича ғолиб бўлган Лина Черязевага олимпиаданинг олтин медалини топширганимдан жуда мамнун бўлган эдим.

Учрашувда спорт ва олимпиада ҳаракати ҳозирги пайтда ер куррасида ижтимоий омил сифатида катта аҳамият касб этаётгани таъкидлаб ўтилди. Бу йилнинг ўзига хос хусусияти шундан иборатки, халқаро олимпиада қўмитаси бу йил ўзининг юз йиллигини нишонлайди. Халқаро олимпиада ҳаракатида эришилган якдиллик ҳаётнинг барча соҳаларига ибрат бўларлик ҳодисадир.

Халқаро олимпиада қўмитаси бугунги кунда жаҳоннинг 196 мамлакатини бирлаштиради. Яқинда бир неча ёш мустақил давлатлар унинг сафини тўлдирди. Биз уларга ҳар томонлама кўмак беришга ва қўллаб-қувватлашга ҳаракат қиламиз, деди халқаро олимпиада қўмитаси президенти. Сентябрь ойида Парижда олимпиада конгресси бўлиб ўтади. Ўзбекистон Республикаси Миллий олимпиада қўмитаси бу муҳим анжуманда иштирок этишига ишончим комил. Хуан Антонио Самаранч шунингдек 1996 йилда бўлиб ўтадиган ва Ўзбекистон мустақил команда сифатида иштирок этадиган «юз йиллик ўйинлари»да республика олимпиадачилари юксак муваффақиятларга эришишга ҳамда ўз давлатининг спорт шарафини баланд кўтаришига ишонч билдирди.

Биз Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримовнинг спортни тараққий эттиришига катта аҳамият бераётганини биламиз, деб таъкидлади Хуан Антонио Самаранч.

Учрашувда Миллий олимпиада қўмиталари уюшмаси президенти Марио Васкес Рана ҳам сўзга чиқди.

Делегация аъзолари журналистларнинг кўплаб саволларига жавоб беришди.

Учрашув якунида халқаро олимпиада қўмитаси президенти Ўзбекистон миллий қўмитасига халқаро олимпиада қўмитасининг расмий вимпели, олимпиада байроғи ва халқаро спорт йили байроғини, олимпиада мадҳияси ва олимпиада хартияси матнларини тақдим қилди.

Журналистлар билан учрашувда Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари М. Қорабоев иштирок этди.

* * *

Шу куни халқаро олимпиада қўмитаси президенти жаноб Хуан Антонио Самаранч ва унинг ҳамроҳлари Ўзбекистон Миллий олимпиада қўмитасида бўлишди. Тошкентдаги спорт базалари — «Пахтакор» стадиони ва МСХК спорт мажмуида бўлишди.

(ЎзА мухбири).

АНЖУМАН ДАВОМ ЭТМОҚДА

13 апрель куни «Ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида иш билан машғуллик ва хусусий сектор корхоналарини ривожлантириш» мавзуидаги халқаро анжуман давом этди. Унда халқаро ташкилотлар ва Марказий Осиё давлатлари ҳамда Озарбайжон Республикаси вакилларининг маърузалари юзасидан қизғин мунозаралар бўлди.

Маълумки, кейинги пайтда Тошкентда бозор муносабатларига ўтиш билан боғлиқ масалаларга бағишланган бир қанча халқаро анжуманлар бўлиб ўтди. Хўш, навбатдаги анжуман бу соҳага қандай янгиликлар олиб киради? Ўзбекистон Республикаси меҳнат вазирининг биринчи ўринбосари Оқилжон Обидов бу саволга шундай жавоб берди.

— Ушбу анжуман Халқаро меҳнат ташкилоти, Ўзбекистон Меҳнат вазирлиги ва Тадбиркорлар уюшмаси томонидан ўтказилмоқда, — деди Оқилжон Обидов. — Республикамиз 1992 йил БМТнинг ихтисослашган муассасаси — Халқаро меҳнат ташкилотига аъзо бўлган эди. Шундан буён ХМТ билан яқиндан ҳамкорлик қилиб келяпмиз. Меҳнат вазирлиги тизимидаги кадрларни малака ошириш учун ривожланган мамлакатларга ўқишга юбориш, аҳолининг иш билан машғуллигини таъминлаш дастурларини ХМТга тақдим этганмиз. Бугун анжуманда эса Марказий Осиё давлатларининг ҳозирги ижтимоий-иқтисодий тараққиёт босқичида тадбиркорлик, хусусий сектор ривожи ва иш билан таъминлашнинг ҳолати ҳамда бу борада тўпланган тажриба таҳлил қилинмоқда. Бозор муносабатларига ўтиш шароитида яна шу соҳаларда қўшни мамлакатлар билан ҳамкорлик йўллари қидирилади.

Халқаро анжуманни ташкил этишдан кўзланган яна бир мақсад — деди пировардида О. Обидов, — ўзаро фикр алмашув, ривожланган мамлакатлар тажрибасига асосланган дастурлар ишлаб чиқиш, кичик ва ўрта бизнесни ташкил этиш шакллари ва йўлларини муҳокама қилишдан иборат. Қолаверса, тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ишида халқаро ташкилотлар билан манфаатли ҳамкорликни янада ривожлантириш, меҳнат бозорида аҳолининг кам таъминланган қисмини ҳимоя қилиш учун кўрилаётган чора-тадбирлар ва бу борадаги қарашларимизни жаҳон амалиёти йўналишларига уйғунлаштириш ниятидамиз.

Халқаро анжуман иштирокчилари Тошкент шаҳар меҳнат биржаси ва хусусий сектордаги корхоналар фаолияти билан танишдилар.

(ЎзА).

ЭЛЧИХОНАДА УЧРАШУВ

13 апрель куни Хитой Халқ Республикасининг Тошкентдаги элчихонасида Хитой Давлат Кенгаши раҳбари Ли Пэнниг Ўзбекистон Республикасига бўлажак расмий ташрифи юзасидан журналистлар билан учрашув бўлиб ўтди. Унда Хитой Халқ Республикасининг Ўзбекистондаги фавқулодда ва мухтор элчиси Гуань Хэньгуан матбуот вакилларини қизиқтираётган саволларга жавоб қайтарди. У Ўзбекистон ва Хитой давлати ўртасида ривожланаётган кўп томонлама алоқалар ҳақида гапириб, мамлакатимиз Президенти Ислом Каримовнинг 1992 йилда Хитойга ташрифи давомида имзоланган ҳужжатлар ўзаро манфаатли ҳамкорликка пойдевор бўлганини таъкидлади. Хитой Давлат Кенгаши раҳбари Ли Пэнниг Ўзбекистонга ташрифи эса икки мамлакат ўртасидаги муносабатларни янада мустаҳкамлашга хизмат қилади, деб умид билдирди элчи.

(ЎзА).

ФАОЛЛАР ЙИҒИЛИШИ

Бухоро вилоят фаоллари йиғилиши бўлди. Унда Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов мазкур вилоят кенгаши сессиясида ҳамда Тошкентда вилоят, туман ва шаҳар ҳокимлари билан учрашувда ўртага қўйган вазифалар муҳокама этилди. Вилоят ҳокими М. Раҳмонов шу ҳақда маъруза қилди.

Маълумки, Президент вилоятда иқтисодий ислоҳотни амалга оширишда йўл қўйилган жиддий хато ва камчиликларни рўй-рост очиб ташлаган эди. Жумладан, ғаллачиликни ривожлантиришга панжа орасидан қаралди, 10 минг гектардан кўпроқ ерга кузги дон экилмай қолди, пахта майдонларини камайтириб кўрсатиш, ҳоллари рўй берди. Мулкни давлат тасарруфидан чиқаришга етарли эътибор қилинмади. Боз устига, савдода тартибсизлик авжига чиқди, жиноятчилик кўпайди. Бунга айрим раҳбарларнинг иқтисодий ислоҳотни амалга оширишдаги масъулиятсизлиги, маъмурий-буйруқбозлик услубидан воз кечолмай, эскича иш юритгани ҳам сабаб бўлди.

Йиғилишда вужудга келган аҳволни тезда ўнглаб олиш, йўл қўйилган хато ва камчиликларга барҳам бериш чора-тадбирлари белгиланди.

* * *

Жиззахда фаоллар йиғилиши бўлди. Унда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов халқ депутатлари Бухоро вилоят кенгаши сессиясида ва Тошкент вилоят, туман ва шаҳар ҳокимлари билан учрашувда ўртага қўйган вазифалар муҳокама этилди. Вилоят ҳокими А. Тошкенбоев шу ҳақда маъруза қилди.

Йиғилишда иқтисодий ислоҳотни жадаллаштиришнинг асосий йўналишлари, қишлоқда саноат корхоналарини ривожлантириш, фермер (деҳқон) хўжаликларига кенг имкониятлар очиб бериш чора-тадбирлари белгилаб олинди.

(ЎзА).

• Бу ҳақда Вазирлар Маҳкамасидаги йиғилишда гапирилган эди

БОҚИБЕҒАМЛИККА ЧЕК ҚЎЙИШНИНГ ВАҚТИ ЕТДИ

СУҒУРТА ТАШКИЛОТЛАРИ ИШИНИ ТУБДАН ҚАЙТА ҚУРИШ ЛОЗИМ

Шу йил февраль ойида бўлиб ўтган Вазирлар Маҳкамаси йиғилишида республикамиз Президенти Ислом Каримов жамоа, ширкат, фермер хўжаликлари ва деҳқонларимизга қишлоқда етарли шарт-шароит яратиш, хизмат кўрсатувчи ташкилотларни, кооперация асосида ишловчи тижоратчиларни уюштириш ечилмаган муаммолардан бири бўлиб турганлигини таъкидлаганди. Бундай ташкилотлар ишини банк ва суғурта муассасаларидан бошлаш зарурлигини қайд этганди.

Тўғрисини айтадиган бўлсак, бу гаплар замирида улкан ҳақиқат бор. Биргина мисол. Ўтган йили жиззахлик деҳқонларнинг ҳалол меҳнатлари туфайли мўл ҳосил етиштирилди. Бироқ куз об-ҳавосининг ноқулай келганлиги, оқибатида октябрь ойи охирларидаёқ йиғим-терим ишлари тўхтаб қолди. Натижада қарийб 27 миллиард сўмлик даромад далада қолиб кетди. Ҳақли бир савол туғилади: етказилган зарарни, йўқотилган даромадни ким қоплаши керак?

Бу вазифа, биринчи галда, суғурта идоралари зиммасига тушади. Суғуртачиларимиз эса кўпинча ушбу ишни пайсалга соладилар, хўжаликларга товон пули тўлашни асоссиз равишда чўзадилар. Гўёки чўнтакларидан бераётгандек миннат қиладилар. Ўртада деҳқон овораю сарсон, унинг арзини тинглайдиган мутасадди кишилар керак бўлганда топилмай қолади. Вилоят суғурта бошқармаси ва унинг жойлардаги бўлинмаларининг бу борадаги ишларини кўздан кечириб, шунга амин бўлдик.

Маълумки, суғурта захираси қишлоқ хўжалик корхоналари, ташкилотлар ва фуқароларнинг мажбурий ҳамда ихтиёрий суғурта тўловларидан ташкил топади. 1993 йилда ана шундай тушумларнинг ҳолати кўнгилдагидек бўлмади. 136 та қишлоқ хўжалик корхонасининг мол-мулкларига жами 1 миллиард 804,5 миллион сўмлик мажбурий суғурта жорий қилинган эди. Шундан 919 миллион сўмдан зиёди ҳанузгача суғурта идоралари ҳисобига ўтказилмади. Бунга хўжаликлар ўз ҳисобларида пул йўқлигини баҳона қилсалар, деҳқончилик-саноат банклари эса суғурта тўловлари биринчи галда ўтказиб бериладиган маблағлар эканлигини унутиб, ҳисоб-китоб ишларини пайсалга солдилар.

1993 йилги табиий офат оқибатлари туфайли 90 та қишлоқ хўжалик корхонасида улар томонидан тақдим этилган 29-рақамли ҳисобот бўйича 4 миллиард 711 миллион 806 минг сўмлик зарар кўрилганлиги аниқланди. Ҳозирга қадар хўжаликларга ана шу суғурта қопламасининг 3 миллиард 794,5 миллион сўмга яқин қисми тўланди. Вилоят суғурта бошқармаси бошлиғи Умурзоқ Оллоназаровнинг айтишича, зиённинг қолган бўлаги хўжаликлар томонидан бериладиган йиллик ҳисоботга асосан тўланар экан.

Бу билан суғурта идорасидагилар қўл қовуштириб ўтирибдилар, дея олмаймиз. Зарар кўрган асосий қишлоқ хўжалик воситаларига ҳам, чорва молларига ҳам — ҳар қайсисига 5 миллион сўмдан 8 миллион сўмгача суғурта қопламаси тўланди.

Халқимизда: «Қарс икки қўлдан»... ёки «Сиздан угина—биздан бугина», деган ҳикматли сўзлар бор. Жамғармадан маблағ олишдан аввал, уни тўлдириш ҳақида ҳам ўйлаш керак. Бизда эса, аксинча. Қачон табиий офат бўларкан, деб кутиб ўтирилади. Воқеа содир бўлгандан кейин эса хўжаликларнинг раҳбарлари зиммаларидаги мажбурий суғурта тўловларини суғурта идораларига аввалдан ўтказиб қўйишни унутиб, улардан товон пули талаб қиладилар.

1993 йилнинг 8 октябрида республика Давлат суғурта бош бошқармаси раиси — молия вазирининг ўринбосари С. Бузрукхўжаев имзоси билан Вазирлар Маҳкамасига ёзилган хатда тўққиз ой мобайнида суғурта ташкилотлари ҳисобига мажбурий тўловларнинг 60 фоизи келиб тушганлиги айтиб ўтилган. Аҳвол шу тариқа давом этадиган бўлса, суғурта тўловлари йил охиригача тўлиқ олинмаслиги, натижада суғурта ташкилотлари мўлжалдаги ҳосилни йиғиб ололмаганликлари учун жумҳуриятдаги жамоа ва давлат хўжаликларига суғурта қопламаси тўлаш мажбуриятини бажара олмаслигини таъкидлаб, амалий ёрдам сўралган. Айни шу пайтда Жиззах вилоятида аҳвол анча жиддий бўлиб, суғурта ташкилотларининг банклардаги ҳисобига хўжаликлар томонидан мажбурий тўловларнинг эндигина 25 фоизи келиб тушган эди.

Бу ҳол вилоят ҳокимлигини ҳам бефарқ қолдирмади. Ҳокимнинг биринчи ўринбосари Аҳмад Соатов имзоси билан дарҳол туман ҳокимларига хат тайёрлаб жўнатилди. Унда қишлоқ хўжалик корхоналари мол-мулкларининг давлат мажбурий суғурта тўловларини ўз вақтида ундириб олишда банк ва суғурта муассасаларига яқиндан ёрдам бериш сўралганди. Октябрь ойи ичида эса республика Қишлоқ хўжалик вазирлиги, «Ўзмевасабзавотузум с а н о а т» концерни ҳам ўз тизимларидаги корхона ва ташкилотларга, вилоятларнинг деҳқончилик-саноат уюшмаларига худди шу мазмундаги хатларни жўнатишди.

Лекин, барибир, бу соҳада на банк ва суғурта ташкилотларида, на хўжаликларда, на туман ҳокимликларида айтишга арзирли ўзгаришлар бўлмади. Сабаби — юқорида тилга олинган жамоалар ўртасида узвий алоқанинг йўқлиги бўлса, республика вазирликлари ва идоралари, вилоят ва туман ҳокимликлари ўзлари жўнатган хатлар орқасидан назорат ўрнатмаганликлари туфайли шундай вазият юзага келди.

Кўрилган барча чора-тадбирларга қарамасдан, айниқса, Арнасой тумани ҳокимлиги, хўжаликларнинг раҳбарлари заррача масъулият сезмадилар. Оқибатда бу туман бўйича жорий қилинган 166 миллион 942 минг сўмлик мажбурий суғурта тўловининг атиги 29,3 фоизи банкларга келиб тушди. Ю. Фучик номли хўжалик бўйича эса 32 миллион сўмликдан зиёд тушумнинг бешдан бир бўлаги таъминланди, холос. Шунга қарамай, ўз мажбуриятини онгли равишда бажармаган хўжалик маъмурияти йил охирида берган ҳисоботига кўра, суғурта идорасидан салкам 253 миллион сўмлик зиён қопламасини талаб қилди. Ёки бу жараённи Пахтакор тумани мисолида кўриб чиқайлик. Туман хўжаликлари суғурта тўловларининг 68 фоизини суғурта муассасаларига ўтказмадилар. Амир Темур номли ширкат хўжалиги эса шартномадаги 34 миллион 477 минг сўм ўрнига аранг 2 миллион сўм маблағни тўлади. Бироқ йил охирида уялмай-нетмай, суғурта ташкилотидан 188 ярим миллион сўмлик зарарни қоплашни талаб этди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 23 декабрдаги 609-сонли қарори бўйича фуқароларнинг мол-мулклари ҳам давлат мажбурий суғуртасига тортилган эди. Шундан кейин аҳолидан иморатлар, хусусий уйлар, чорва моллари учун қарийб 19 миллион сўмлик тушум йиғиб олинди. Шу маблағнинг 7 миллион сўмдан кўпроғи табиий офатлардан зарар кўрган хонадонларга қайта тўланди. Мол-мулкни ихтиёрий суғурта қилиш бўйича ҳам аҳоли билан 37 мингта шартнома тузилиб, 5 миллион 246 минг сўм йиғиб олинган бўлса, унинг 2 миллион сўмга яқини 28 та хўжалик аҳолисига зарар қопламаси сифатида тўланди.

Лекин, шуни айтиш керакки, аҳоли суғурта масаласига қанчалик виждонан ёндашиб, ўз мажбуриятларини бажарган бўлса-да, етказилган зиён пулини олишда ҳамон суғурта идораларига қатнаб, саргардон бўлмоқдалар. Кўпинча баҳорги дўл ва жала туфайли томорқалар, боғлар кўрган талафотни тўлашда суғурта ташкилотлари текшириб кўрмасдан, қишлоқ кенгашлари берган маълумотларга асосланиб, зарар кўрганларни ҳам, кўрмаганларни ҳам бирдек товон пули билан «сийлаб» юборган ҳоллари ҳам учрамоқда. Суғурта бошқармаси ва унинг туманлардаги бўлимлари қишлоқ хўжалик корхоналаридан мажбурий тўловларни ундириб олишда ташаббускорлик, ташкилотчилик кўрсатмай, вилоят ва туман ҳокимликларидан ёрдам сўраш билангина чекланиб қолаяптилар.

Бу шуни кўрсатадики, суғурта муассасалари кўп ҳолларда ҳамон эскича иш юритмоқдалар. Суғуртачилар, банк ходимлари халқ ичига кириб бориш ўрнига одамлар улар орқасидан югуриб юрибдилар. Гапнинг лўндасини айтганда, вилоят суғуртачилари ҳали ўз ишларини бозор иқтисодиёти талабларига мослаб, такомиллаштириб ололганлари йўқ. Улар ҳанузгача ўтган йилги мажбурий суғурта тўловларини ундириб ололмаганликлари етмагандай, жорий йил учун аниқ йўналишдаги дастурини ишлаб чиққанлари йўқ. Қишлоқ хўжалик корхоналари, якка шахслар, банк муассасалари билан ҳамкорлик шартномалари тузишда ҳам силжишлар сезилмайди. Тараққий топган давлатлар суғурта тизимининг иш тажрибаларини ўрганиш ва ҳаётга татбиқ этиш бўйича ҳам ҳеч бир иш олиб борилмаяпти.

Қишлоқда иқтисодий ислоҳотларни тезлаштиришда суғурта ташкилотлари ходимлари ўзларининг масъулиятли ўринлари ва вазифалари борлигини бир зум бўлса-да унутмаган ҳолда бугунги боқибеғамлик кайфиятидан воз кечмасалар, бу соҳада ўзгариш бўлиши қийин.

Ҳайитбой НАБИРАЕВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

• Мухбиримиз муаммо қўяди

ТУШЛАРИГА ТАРИҚ КИРГАН ТОВУҚЛАР

ҚАШҚАДАРЕДА ПАРРАНДАЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШГА НИМАЛАР ТУҒАНОҚ БУЛАЯПТИ?

ХАЛҚИМИЗ паррандачиликни етти хазинанинг бири, деб бежиз айтмаган. Парранда асралган хонадонларда бирйўла икки муаммо — тухум ва гўштга бўлган эҳтиёж ҳал этилади. Уйида 10—15 товуғи бўлган оилаларнинг бозорга қатнаб, ортиқча сарф-ҳаражатлар қилишига ҳожат қолмайди. Ўзингиз сезмаган ҳолда хонадонингизга чинакам қут-барака киради.

Етмишинчи йилларнинг бошларидаёқ Фарангистон, Голландия, Олмония, Венгрия каби ривожланган мамлакатларда паррандачилик келажагига қайта умид боғланиб, гўшт бўйича маҳаллий ва экспорт эҳтиёжларининг манбаи деб қаралган.

Қисқа вақт ичида хорижлик паррандабоқарлар шу фикрнинг нақадар ҳаётий эканлигини амалда исботлашди. Ҳозир ғарбда қорамол сутчиликни ривожлантириш мақсадида, қўйэчки эса жуни учун парвариш қилинади. Гўшт етиштириш эса асосан паррандачилик, балиқчилик, қуёнчиликни ривожлантириш ҳисобига бўлаётир.

Ўтган йили Қашқадарё вилоятида паррандалар юқумли касаллиги тарқалганлиги натижасида 693 минг товуқ, 600 мингдан зиёд жўжа нобуд бўлди. Биргина Баҳористон тумани хўжаликларидаги товуқларнинг 54 фоизи йўқотилди. Деҳқонобод туманида ҳам товуқхоналар деярли бўшаб қолди. Косон, Қамаши, Нишон туманларида минг-минглаб товуқлар тухумга кирмасданоқ оёқ қокди. Натижада парранда гўшти, тухум етиштириш режалари барбод бўлди. Режадаги 1854 тонна ўрнига 469 тонна гўшт етиштирилди, холос. Вилоят паррандабоқарлари мўлжалдагидан 33,9 миллион дона кам тухум сотдилар.

Вилоятда паррандачилик соҳасидаги бундай ачинарли ҳол мутасадди ташкилот раҳбарлари ва мутахассисларини ташвишга солмаяпти. Биз ушбу масала билан чуқурроқ танишиш мақсадида сўраб-суриштиргандан кейин шундай хулосага келдик.

Шуниси ажабланарлики, вилоят деҳқончилик саноати бирлашмасида ўтган йил паррандачиликдан олинган фойда ва келтирилган зарарни аниқ айтиб беришолмади. Демак, бу соҳада иқтисодий ислоҳотлар у ёқда турсин, аниқ таҳлилу режанинг ўзи йўқ.

Йирик-йирик паррандачилик фабрикаларининг бўшаб қолганига қарийб бир йил бўлди. Уларда 4 миллион паррандани асраб, кўпайтириш, маҳсулот олиш имкониятлари мавжуд. Амалда эса 877 минг бош парранда боқилмоқда, холас. Демак, паррандачилик фабрикалари қувватидан 20—25 фоиз фойдаланиляпти. Боқилаётган товуқларнинг ҳам ҳар олтитадан биттаси тухум бермайди.

Деҳқонобод туманида бир вақтлар яхши ният билан бир йўла 60 минг тухум берадиган товуқчилик ва 50 минг жўжани боқишга мўлжалланган паррандачилик фабрикаси қурилганди. «Ўлат тегди» баҳонасида ўтган йилиёқ бу ердаги паррандачиликка барҳам берилди. Корхонадаги товуқхоналарни қайтадан тўлдириш учун муддат ҳам, имконият ҳам етарли бўлишига қарамай, лоқайдлик ҳамон бу муҳим ишга панд бериб турипти.

Еки Бозор Қўчқоров раҳбар бўлган Қамаши паррандачилик фабрикасидаги аҳволни олайлик. Корхонада гўшт ва тухум етиштириш учун қулай шароитлар бор. Энг муҳими, 400 гектардан зиёд экин майдони мавжуд. Бу экинзорларда 200 мингдан зиёд товуқни бир йил мобайнида озуқа билан таъминлайдиган миқдорда дон заҳирасини етиштириш мумкин. Шу йўл билан парранда озуқаси ҳам, етиштирилаётган тухум ва гўшт ҳам сўзсиз арзонга тушиши мумкин. Лекин фабрика раҳбари ва мутахассислари маҳсулот етиштиришнинг ана шу усулини ишга солиш ўрнига давлат корхоналаридан дон талаб қилиб туриптилар. Фабрикада қарийб 500 минг товуқни боқиш имкони бўлатуриб, 30 минг парранда сақланаяпти.

Қайси хўжалик раҳбари, деҳқончилик саноати тизимига тааллуқли чорвачилик мутахассислари билан суҳбатлашманг, албатта парранда озуқаси етишмаслигидан сўз очишади. Айтишларича, парранда учун ишлаб чиқариладиган омухта емга қўшиладиган турли витаминлар, балиқ уни, суяк майдаси республикамиздан ташқаридан келтириларкан. Ҳозир уларни етказиб келиш мураккаблашиб қолибди. Тухум етиштиришнинг кескин камайиб кетишига асосий сабаб қилиб шуни кўрсатишаяпти.

Вилоят деҳқончилик саноати бирлашмасининг чорвачилик бўлими мудири Шоҳдор Жўраев қизиқ тажрибани айтиб берди. Касби тумани деҳқончилик саноати бошқармасида ишлаган кезларида бир неча паррандачилик фермаларида товуқ учун озуқа ишлаб чиқариш технологиясини яратишган экан. Дон махсус механизмлар билан янчилгач, унга оҳак, кунжара, арпа ва бошқа аралашмалар майдаланиб қўшиларкан. Шундай қўлбола озуқалар билан боқилган товуқлардан кўплаб тухум олинган экан. Нега ҳозир шу тажрибани амалга ошириш мумкин эмас?

Чорвачиликнинг асоси — унинг озуқа манбаи. Жумладан, паррандачиликни ривожлантираман, тухум ва гўшт етиштиришни кўпайтираман, деган раҳбар изланади, имконият қидиради. Шундай имкониятлардан бири паррандаси бор хўжаликларда тариқ етиштиришни йўлга қўйишдан иборат. Тариқ таркибида бошқа экинларга нисбатан оқсил кўп экани исботланган. 100 грамм тариқ таркибида 4 фоизгача парранда учун зарур ёғлар, углеводлар мавжуд. Унинг 100 грамми 290 килокалория қувват бера олади.

Оқсилга бой экинлардан яна бири маккажўхори. Бу ўсимлик дони таркибида 9 фоизгача, соя ўсимлигида 42 фоизгача оқсил мавжуд.

Илгари Қашқадарё ҳудудидаги кўпчилик хўжаликларда, ҳатто шаҳсий томорқаларда ҳам тариқ етиштирилган. Кейинги йилларда бу экин негадир экилмай қўйилди. 1992 йилда вилоят бўйича 1217 гектар, ўтган йили 27 гектар майдонга тариқ экиш режалаштирилгани ҳолда, бирон гектарга ҳам экилмади.

Ўртача беш минг товуғи бор хўжалик учун беш гектар майдонга тариқ экилса, бас. Бир йил давомида паррандаларни озуқа билан таъминлаш имконияти яратилади. Тариқ экилган майдонларнинг ҳар гектаридан 70 центнергача дон олиш мумкин экан.

Тариқни паррандага дон сифатида беришдан олдин уни турли витаминлар, бирикмалар билан бойитишнинг ҳожати йўқ. Чунки, тариқда парранда учун зарур моддаларнинг ҳаммаси мавжуд. Ҳозирча тариқ вилоят хўжаликларида асралаётган товуқларнинг тушларигагина кириб чиқаётир, холос.

Ўзбекистон «Паррандасаноати» бирлашмаси негадир паррандачиликни ривожлантириш, унинг озуқа базасини мустаҳкамлаш соҳасида мақбул тавсиялар ишлаб чиқаётгани йўқ. Шунингдек, республика чорвачилик илмий-тадқиқот ва Самарқанддаги ветеринария институтларининг илмий ходимлари ҳам бу соҳада кўзга кўринарли хулосаларни беришга ожизлик қилиб туриптилар.

Вилоятда паррандачилик ишлаб чиқариш бирлашмаси ташкил этилган бўлиб, атиги бир неча ой фаолият кўрсатди. Паррандабоқарлар ушбу бирлашманинг фойдасини ҳам, зарарини ҳам сезишгани йўқ. Ҳозирги пайтда вилоят деҳқончилик саноати бирлашмасида бирон киши паррандачилик билан шуғулланмайди, ҳисоботлар жамланмайди. Бундай шароитда паррандачиликни қандай қилиб ривожлантириш мумкин?

Бу соҳада фермер хўжаликлари ташкил этиш ҳам негадир суст бораяпти. Борлари ҳам хўжакўрсингагина фаолият кўрсатиб, иқтисодий ислоҳот самаралари амалда кўриняпти. Паррандабоқар ҳамон хўжалик раҳбарига, ҳисобчию, зоотехникка қарам қилиб қўйилган. Бу аҳволда у қандай қилиб мулкка эгаликни ҳис этсин? Бу соҳада туб ўзгаришлар ясаш, ҳар бир паррандачилик фермаси ва корхонасида мулкчиликнинг замонавий усуллари дадиллик билан жорий қилиниши зарур.

Эндиликда беш мингдан кам парранда сақлаган товуқхоналар кўзга кўринарли натижаларга эришиши қийин. Шу билан бирга паррандачилик фабрикаларига, хўжаликларнинг фермаларига етарли миқдорда экин майдонлари ажратиш, шу майдонларда озуқабоп экинлар экиш, дон етиштирилишини таъминлаш зарур. Шундагина бу соҳада кўзга кўринарли натижаларга эришиш, аҳолининг парранда гўшти ва тухумга бўлган эҳтиёжини қондириш мумкин.

Пўлат ГАДОЕВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

РЕЖАЛАРИМИЗ УЛКАН

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов вилоят, туман ва шаҳар ҳокимлари билан учрашувда шу куннинг энг долзарб муаммоларини ўртага ташлади, уларни самарали ечиш йўллари изланди. Жойларда иқтисодий ислоҳотнинг бориши, бу борадаги ютуқлар, камчиликлар, муаммолар атрофлича муҳокама этилди. Учрашув биз, ҳокимларда жуда катта таассурот қолдирди.

Туманимиз меҳнаткашлари бозор муносабатларига ўтишдек мураккаб шароитда ўз вазифаларини сидқидилдан бажаришга ҳаракат қилмоқда. Эртанги кунга ишонч уларнинг меҳнат шижоатини сусайтирмасликка ундамоқда.

Бизнинг вазифамиз халқнинг эртанги куни бугунидан яхшироқ бўлиши учун курашмоқ, тинимсиз ишлаш, ҳаракат қилишдан иборат. Бу эса иқтисодий ислоҳотни изчил амалга оширишда намоён бўлади.

Туманимз ҳудудида 10 та давлат хўжалиги бор эди. Тажриба уларни давлат тасарруфидан чиқармасдан ривожлантириш мумкин эмаслигини кўрсатарди. Шу сабаб, мазкур хўжаликларнинг мулкчилик шакли ўзгартирилди. Бу эса хўжалик ҳисобидаги ер, техника, чорва тезроқ хусусийлаштирилиши лозимлигини, деҳқон ва чорвадорда мулкка хўжайинлик кайфиятини қарор топтириш зарурлигини кўрсатди. Туманда ташкил этилган 19 та ҳиссадорлик жамиятида маҳсулот ишлаб чиқариш 2 бараварда зиёд ошди. Туман ҳудудида ташкил этилган 3 та деҳқон (фермер) хўжалиги ҳам самарали ишламоқда.

Савдо корхоналари ишлаб чиқариш ҳиссадорлик жамиятларига айлантирилди. Бироқ натижа биз кутгандек бўлмади. Савдо расталари зарур кундалик эҳтиёж моллари билан ҳамон тўлдирилгани йўқ. Савдо кўпроқ тижорат ва воситачи дўконларда бўляпти. Бу соҳада ҳам ёпиқ ҳиссадорлик жамиятларини хусусийлаштириш зарурлиги яққол сезилиб қолди.

Туманимизда лалми ер 19,6 минг гектарни ташкил этади. Суғориладиган ерларни 4000 гектарга етказишга ҳаракат қилаяпмиз. Бунинг учун шу йилнинг ўзида дарбанд-бойсун насос станцияси иккинчи тармоғини ишга тушириш мўлжалланган. Мақсад Президентимиз кўрсатмаларига амал қилган ҳолда ғалла майдонларини кенгайтириш, аҳолининг дон маҳсулотларига бўлган талабини тўлароқ қондиришдан иборатдир.

Бу йил 17435 гектар майдонга ғалла экиб, 13785 тонна ҳосил кўтариш ниятимиз бор. Яқинда мен ривожланган мамлакатлардан бири — Бельгияда бўлиб қайтдим. Сафар самараси ўлароқ, Бойсун шойи тўқиш фабрикасининг 150 тўқимачилик дастгоҳини «Пиканол» фирмасида ишлаб чиқарилган «Делта» ва «СТМ-АС» дастгоҳлари билан алмаштириб жаҳон андозалари талабига жавоб берадиган матолар, Мишел Вонде Вил фирмаси дастгоҳини ўрнатиб гилам тайёрлашни йўлга қўямиз.

Хуллас, давлатимиз раҳбари билан учрашув биз, ҳокимлар зиммасида жуда масъулиятли вазифалар турганини яна бир бор эслатди.

Т. ҲАМРОЕВ,
Сурхондарё вилояти Бойсун тумани ҳокими.

(ЎзА).

КОНСТИТУЦИЯ БАЙРАМИ НИШОНЛАНДИ

Қорақалпоқ элида катта байрам — Қорақалпоғистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганига бир йил тўлди. Нукусда ана шу санага бағишланган тантанали йиғилиш бўлди.

Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг қутлуғ айём муносабати билан Қорақалпоғистон фуқароларига йўллаган табригини республика Бош вазирининг ўринбосари М. Қорабоев ўқиб эшиттирди.

Қорақалпоғистон Республикаси Олий Кенгаши Раиси У. Аширбеков йиғилишда сўзлаб, қорақалпоқ халқи Конституция ғояларига амал қилиб, мустақил мамлакатимизда осойишталикни барқарор сақлаш, миллатлараро аҳиллик ва фуқаролар тотувлигини авайлаб асраш, турмуш фаровонлигини янада яхшилаш, истиқлолни мустаҳкамлашга ўзининг муносиб ҳиссасини қўшаверишини таъкидлади.

Тантанали йиғилиш қатнашчилари Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов номига мактуб йўллади.

(ЎзА).

ФАРҒОНА ВИЛОЯТИ, Бувайда туманидаги таъмирлаш ва ишлаб чиқариш корхонаси маҳсулотлари эндиликда жумҳуриятимизнинг барча вилоят ва туманларида ҳам кўзга кўринадиган бўлиб қолди. Бунга сабаб шуки, ҳозир корхона жамоаси Ўзбекистон Давлат Автомобиль Назорати инспекцияси буюртмасига асосан жумҳуриятимиздаги тракторлар ва прицеплар учун давлат номер белгилари ишлаб чиқармоқда. (Илгари давлат номер белгилари ҳам Россияда тайёрланиб, олиб келинарди). Шу нарсани алоҳида таъкидлаш керакки, корхонада тайёрланаётган давлат номер белгилари бежиримлиги билан техника ихлосмандларига маъқул тушмоқда.

СУРАТДА: илғор ишчи Баҳодиржон Умаров.
Тоҳиржон ҲАМРОҚУЛОВ олган сурат.

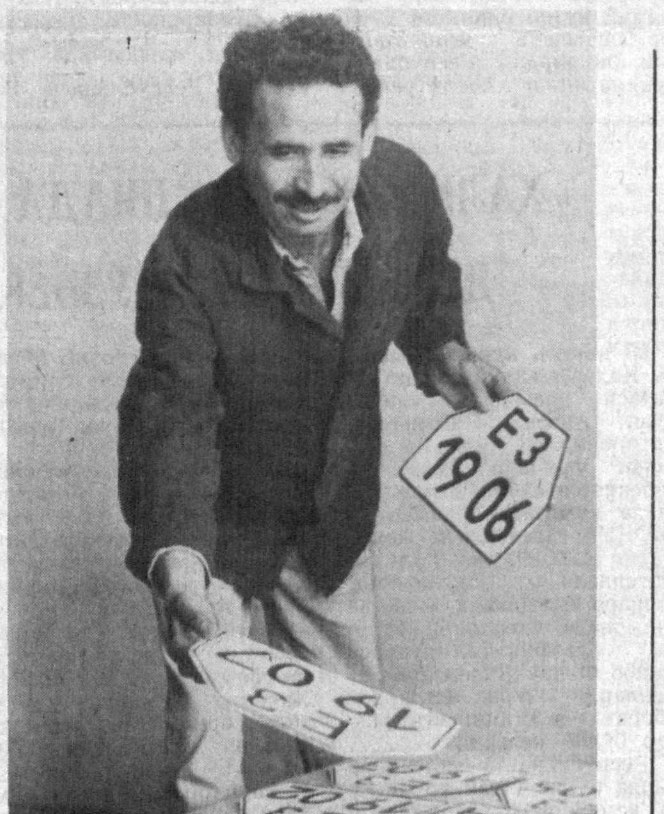

БАРҚАРОРЛИК БЎЛСАГИНА ИСЛОҲОТ АМАЛГА ОШАДИ

АМЕРИКАЛИК МАШҲУР ИҚТИСОДЧИ, НОБЕЛЬ МУКОФОТИ СОВРИНДОРИ Д. НОРТНИНГ ФИКРИ АНА ШУНДАЙ.

Тошкент шарқшунослик институти маркетинг ва менежмент кафедраси мудири, техника фанлари доктори, профессор Б. Турсунов АҚШда «АҚШ — МДҲ — демократиялаш ва бозор иқтисодиёти» шиори остида бўлиб ўтган илмий-амалий конференцияда иштирок этиб қайтди. Конференция Америка конгресси вакиллар палатасидаги демократик кўпчилик етакчиси Ричард Гепхардт ҳамда АҚШ ахборот агентлиги (ЮСИА) ташаббуси билан ўтказилди. Б. Турсунов конференция иши ҳақидаги таассуротлари билан ўртоқлашди.

Учрашувга МДҲдаги сиёсий, илмий ва ишбилармонлар доираларининг вакиллари таклиф этилган эди. Анжуман собиқ совет республикаларидаги ҳозирги аҳвол ва ислоҳотларнинг амалга оширилиши масала с и н и МДҲ вакиллари билан биргаликда муҳокама қилиш борасидаги бир уриниш бўлди. Кейинчалик маълум бўлишича, анжуман ташкилотчилари келажакдаги иқтисодий сиёсатга зарур тузатишлар киритиш мақсадида ўзларининг иқтисодчи олимлари, бизнесменлари ва сиёсатчилари, шунингдек МДҲдан келган иштирокчилардан АҚШнинг янги мустақил давлатлар учун аҳамияти хусусида тўғри баҳо ва тавсиялар олишни ҳам мақсад қилиб қўйишган экан.

Анжуманда АҚШнинг умуман МДҲ ва хусусан унинг айрим минтақаларига нисбатан Вашингтоннинг ташқи сиёсий стратегиясини ишлаб чиқишга жалб этилган давлат, жамоат ва сиёсат арбоблари, иқтисодчилари зўр манфаатдорлик билан иштирок этгани америкаликларнинг бу конференцияга жиддий муносабатидан далолатдир. Масалан, анжуманда АҚШ давлат котибининг МДҲ мамлакатларига нисбатан АҚШ сиёсати масалалари бўйича махсус маслаҳатчиси, алоҳида топшириқларни бажарувчи элчи, ҳозир АҚШ давлат котибининг ўринбосари бўлган Строб Тэлботт, АҚШ давлат департаментидаги МДҲ мамлакатларига Америка ёрдамини мувофиқлаштирувчи Томас Саймонс, конгресснинг вакиллар палатасидаги демократик кўпчиликнинг раҳбари Р. Гепхардт жаҳонга машҳур иқтисодчи, 1993 йилги Нобель мукофотининг совриндори, Ж. Вашингтон номидаги университет профессори Даглас Норт, конгресснинг вакиллар палатасидаги республикачилар раҳбари Ньют Гингрич, ЮСИА директори Жозеф Даффи, конгресс аъзолари Билл Бредли, Нил Смит, Дэвид Обей, М. Селливан, савдо вазири Рональд Браун, халқаро тараққиёт бўйича АҚШ маҳкамасининг д и р е к т о р и Брайан Этвуд, стратегик режалаштириш бўйича Америка халқаро гуруҳининг вице-президенти Поль-Дуглас, Жаҳон банки молия корпорациясининг бошлиғи Ричард Мосс ҳамда бошқа арбоблар, АҚШдаги энг йирик молия ва саноат корпорацияларининг вакиллари фаол иштирок этдилар.

Умуман америкаликлар ўз мақсадларига эришдилар. Шу билан бирга, конференция фақат АҚШнинг илмий доираларида эмас, Америка жамиятининг олий бўғинлари намояндалари орасида ҳам Вашингтоннинг МДҲ мамлакатларига нисбатан ўтказаётган сиёсатига турлича, баъзан эса қарама-қарши баҳолар ва ёндашувлар мавжудлигини кўрсатди. Бу жиҳатдан жаҳонга машҳур олим, Нобель мукофоти совриндори Д. Норт нутқи диққатга сазовордир. Д. Норт ғарбдаги сиёсатшунослар орасида умуман қабул қилинган мавқеига қарамай, унга МДҲ республикаларининг «олдин сиёсий барқарорлик бўлсин, сўнгра эса демократиялаш ва бозор ислоҳотлари амалга оширилсин» деган қоида асосида ҳаракат қилаётган раҳбарлари кўпроқ маъқул бўлишини айтди. У ғарбдаги кўп иқтисодчи касбдошларининг хатоси МДҲ давлатларига улар шу давлатлар ривожининг ўзига хос хусусиятларини етарли даражада ҳисобга олмай, ислоҳот ўтказишнинг ўз андозаларини тиқиштираётганида эканини таъкидлади.

Бироқ, Ғарбдаги кўп олимлар, жумладан АҚШ олимлари ўз давлатларининг ҳукуматларига МДҲ билан муносабатларини ривожлантиришга доир нотўғри нуқтаи назарни тиқиштиришга уринаётгани, шу тариқа МДҲдаги демократия жараёнларига катта зарар етказаётгани мутлақо кечириб бўлмайдиган хатодир.

Д. Норт ва бошқа олимларнинг гаплари Ўзбекистон раҳбарияти танлаб олган демократия ва бозор иқтисодиётига ўтишнинг фалаж қилувчи эмас, балки тадрижий йўли асосли эканини исботлайди. Айни пайтда улар МДҲ мамлакатларидаги шахсий нафсониятини кўзлаб ҳаракат қилаётган, бу ҳаракатлари ҳақиқий демократияни қарор топтиришга зарардан бошқа нарса етказмайдиган сохта демократларни эмас, балки қонуний йўл билан сайланган ҳокимиятни қўллаб-қувватлаш керак, деган фикрни айтдилар. Менимча, Ўзбекистондаги демократиянинг чинакам тарафдорлари учун демократиянинг қандайдир ташқи белгилари тезроқ пайдо бўлиши эмас, балки унинг ички сиёсий барқарорликни ҳамда иқтисодий ислоҳотларни пухта ўтказишни кўзда тутувчи сифат жиҳатидан ривожланиши муҳимроқдир. Шу ўринда менинг Ўзбекистон ҳукуматининг бозор иқтисодиётини жорий этиш ва жамиятни демократиялаш юзасидан қилаётган саъй-ҳаракатлари тўғрисида берган ахборотим нуфузли анжуман иштирокчиларини жуда қизиқтирганини таъкидлаш лозим.

Мен ўз нутқимда Ўзбекистон — Америка муносабатларида ҳали рўёбга чиқмаган имкониятлар мавжудлигини айтдим. Ўзбекистонда АҚШга кўпгина муаммолар юзасидан муштарак ёки кўп жиҳатдан ўхшаш йўл тутаётган ва ҳамкорлик қилиш мумкин бўлган давлат, деб қаралади.

Марказий Осиё минтақасидаги экстремизмга барҳам бериш, Афғонистон — Тожикистон чегарасидаги можарони тинч йўл билан ҳал этиш масалаларида мамлакатларимизнинг сиёсий манфаатлари ўхшашлиги билан бир вақтда иқтисодий соҳада ўзаро манфаатли ҳамкорлик учун кенг имкониятлар сақланиб турибди. Шу муносабат билан Америка бизнесчиларининг эътибори хорижий сармояни сарфлаш учун республикамиздаги вазиятнинг қулайлигига, Ўзбекистонда хомашё ва материал захиралари мўллигига, малакали ишчи кучи етарли эканига қаратилди.

Бундан ташқари, жаҳондаги кўпчилик ривожланаётган мамлакатлардан фарқли ўлароқ, давлатимизда катта илмий салоҳият мавжуд бўлиб, у аҳолининг ялпи саводхонлиги шароитида ишлаб чиқаришнинг илм-фан ва юксак технология билан кўпроқ боғлиқ бўлган қўшма лойиҳаларни амалга ошириш учун зарур шарт-шароитларни яратиши ҳам АҚШ тадбиркорлари эътиборини тортиши мумкин.

Д. Норт мен билан суҳбатда демократик ислоҳотлар зарур йўналишда амалга оширилаётган Ўзбекистонга ҳам, унинг Президенти И. Каримовга ҳам зўр қизиқиш билан қарашини айтди. Мен унга «Истиқбол» журналининг инглиз тилида чиққан нусхасини тақдим этдим. Атоқли иқтисодчи ушбу журнал учун илмий мақола ёзиш, ўз ғояларини баён қилиб бериш ва Ўзбекистон раҳбарияти танлаган сиёсий ва иқтисодий йўлнинг тўғрилигини тасдиқлаш истагини билдирди.

(«Народное слово» газетасининг 13 апрель сонидан олинди).

• Иқтисодиёт чорраҳаларида

ПРЕЗИДЕНТИМИЗНИНГ февраль ойида Вазирлар Маҳкамаси йиғилишида сўзлаган нутқи айтиш мумкинки, иқтисодий ислоҳотда инқилобий воқеа бўлди. Бугунги кунда ҳамма жойда ҳаракат дастурлари ишлаб чиқиляпти. Ўтган йилги ютуқлар камчиликлар, муаммолар хусусида фикрлашиляпти. Ўша йўл-йўриқлар шарофати билан Наманган вилоятида мамлакатимизда биринчилардан бўлиб маҳсулот етиштирувчилар билан қайта ишловчилар ўртасида шартномалар имзоланди. Бу янгилик келажакда яхши натижа берса ажабмас.

Наманган вилояти ҳокимининг савдо хизмати кўрсатиш, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини тайёрлаш ва сотиш масалалари бўйича ўринбосари Бурҳониддин Абдуғаниев билан суҳбатимиз шу ҳақда бўлди.

МОДДИЙ МАНФААТДОРЛИКДА ТЕНГЛИК САРИ ДАДИЛ ҚАДАМ

— Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислоҳотларни амалга оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарорида таъкидланганидек, соҳада кўзланган мақсадлар жуда суст амалга ошмоқда. Ҳатто, баъзи жойларда хўжасизлик иллатлари ҳам кўзга ташланмоқда. Бунинг сабабларини нималарда деб ўйлайсиз?

— Маълумки, қишлоқ хўжалиги республикамиз иқтисодиётининг асосини ташкил этади. Бинобарин, бу соҳадаги ишларни оқилона ташкил этмай туриб, ислоҳотдан кутилаётган туб ўзгаришларга жадал эришиб бўлмайди.

Шу ўринда мулоҳаза учун бир-иккита мисол келтирамиз. «Наврўз» жамоа хўжалигида бутун тумандаги каби йиллик режалар бажарилди. Давлатга пахта сотиш 124 фоиз адо этилди. Аммо жамоа йилни 46 млн. сўм зарар билан якунлади. Ваҳоланки, вилоят «Пахтасаноатсотиш» давлат ҳиссадорлик бирлашмаси ва унинг тизимидаги корхоналар нақд 3 миллиард сўм соф фойда кўришди...

— Демак, йил бўйи тер тўкиб меҳнат қилган деҳқонлар яна иқтисодий манфаатдорликда тенгсизликка учрашибди-да?

— Бу ҳолатни фақат пахтачиликда эмас, балки, бошқа соҳаларда ҳам кузатиш мумкин. Масалан, ўтган йили вилоятда 53.000 тонна узум тайёрланди. Унинг ярми буюртма бўйича давлат омборларига топширилиши, қолган қисмидан чиқадиган тайёр маҳсулот эса эгаларига натура ҳолида қайтарилиши зарур эди. Амалда шундай бўлмади. Оқибатда эрта баҳордан меҳнат қилиб, маҳсулотнинг ҳар тоннасини сотган хўжаликлар қарзга ботди. Тайёрловчилар, қайта ишловчилар эса миллион-миллион сўм фойда олишди. Гапим қуруқ бўлмаслиги учун фикримни рақамларда тасдиқлашим мумкин. Масалан, ўтган йили вино заводи 760.5 миллион, сут заводи 296.5 миллион, консерва заводи 645 миллион сўм соф фойда билан якунлади. Вилоят бўйича 66 та хўжалик эса 11 миллиард сўмликдан зиёд зарар кўрдик...

— Қишлоқ хўжалигига иқтисодий ислоҳотларни амалга оширишни чуқурлаштириш мақсадида белгиланган дастур қандай бажариляпти?

— Биз энг аввало юқоридаги ачинарли аҳволга барҳам бериш, деҳқонларнинг ўз меҳнатларига яраша ҳақ олиши йўлларини қидиряпмиз. Бошқа жойларда қанақалигини билмадиму, Наманганда жамоа хўжаликлари, деҳқону фермерларни йиғиб, ҳар бир туманда тайёрловчи ва қайта ишловчи корхоналар раҳбарлари иштирокида икки томонлама манфаатли шартномалар тузишни ниҳоясига етказдик. Шартномага асосан қайта ишловчи фойданинг 20 фоизини сотувчига яъни хўжаликларга бериши шарт. Тўғри, бу иқтисодий манфаатдорликда тенглик сари илк қадам бўлиши мумкин. Аммо очиғини айтганда, бу шартномаларнинг ҳуқуқий асоси ва қонуний ҳимояси йўқ. Фақат икки томонлама келишув битими бор, холос.

Бизнингча, вилоятдаги тайёрлов-савдо ширкат бирлашмаси, ароқ-вино, пахта тозалаш заводлари ва умуман, барча қайта ишловчи корхоналарни зудлик билан очиқ усулдаги ҳиссадорлик жамиятига айлантириш вақти келди. Шундай қилинсагина улар томонидан чиқарилган акцияларни биринчи навбатда мазкур корхоналарни маҳсулот билан таъминловчи хўжаликлар, деҳқон ва фермерлар сотиб олади. Натижада ҳалиги ҳиссадорлик жамияти раҳбари вақти-вақти билан таъсисчилар ҳузурида ҳисоб беради. Зиммасидаги вазифани чуқурроқ ҳис қилади. Маъмурий буйруқбозлик барҳам топади. Ҳиссадорлик жамияти аъзоси сифатида тайёр маҳсулот айирбошлаш йўли билан таъсисчи хўжаликларга у ёки бу жиҳозлар, керакли хом ашё ва бошқа маҳсулотлар олиб келиб таъминлашда кўмаклашади. Пировардида эса етиштирувчиларга шерик сифатида кўрилган фойдадан баробар улуш (дивидент) тегади.

Туман деҳқончилик саноати уюшмалари ўрнида ҳам ана шундай ҳиссадорлик жамиятлари таркиб топиши мақсадга мувофиқ бўлар эди. Шунда нафақат ҳозиргача жамоа бўлиб турган (эҳтимол яқин вақтларда улар ҳам ҳиссадорлик жамиятлари ёки бошқа шаклдаги уюшмалар мақомини олар) хўжаликлар, балки янги пайдо бўлаётган деҳқон, фермер хўжаликлари ҳам ҳиссадорлик жамиятларига аъзо бўлиб кириши турган гап. Фикримизча, хўжаликлар янги шаклда иш юритгунга қадар қимматбаҳо қоғозлар, сертификатлар чиқариб, шу йўл билан етиштирилган маҳсулотдан баравар манфаатдор бўлишга эришишлари ҳам мумкин. Ҳозирча эса ҳали айтганимиздай, маҳсулотни етиштирувчининг қўли қуруқ келаяпти.

Вилоятимиздаги айрим корхоналар бу борада ташаббус билан чиқишяпти. Масалан, «Ўзгутсутсаноати» давлат акционерлик уюшмаси замон билан ҳамнафас бўлишга ҳаракат қилиб, ҳозир акциялар тайёрлаб, очиқ усул билан сотаяпти. Чорвачилик маҳсулотларининг 50 фоизини чегараланган нархда, қолганини эса шартномавий баҳоларда қабул қилиш бўйича хўжаликлар билан битимлар тузиляпти. Бу, албатта, ўша жамоа хўжалиги ёки давлат хўжалиги, деҳқон (фермер)ларга чорвачиликни ривожлантириш имконини беради. Қолаверса, корхона маҳсулот етиштириш таннархини мунтазам ўрганиб боради. Бугунги кунда уюшма туманларда ўзининг кичик-кичик корхоналарини ҳам қуряпти. Ҳозиргача Чуст, Уйчи, Норин туманларида сутни қайта ишловчи ана шундай ихчам заводлар қад ростлади.

— Вилоятда бозор иқтисодиётига ўтиш жараёни қандай кечмоқда?

— Ҳозирча вилоятимизда саноат, савдо, маиший хизмат кўрсатиш корхоналарининг 4159 таси хусусийлаштирилди. 3 мингга яқин кичик, хусусий, қўшма корхоналар, ширкат ҳиссадорлик жамиятлари ва фирмалар фаолият кўрсатаяпти. Уларда сал кам 20 минг киши меҳнат қилмоқда. 1993 йили шу корхона ва фирмалар 12 миллиард сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарди. Айниқса, саноатнинг қишлоққа кириб бораётгани қувончли ҳолдир. Наманган туманидаги «Ижодкор» деҳқончилик-саноат ишлаб чиқариш илмий-тижорат бирлашмасида бу борада анча силжиш кўзга ташланмоқда. Ҳозир бу ерда ўнлаб майда қайта ишлаш корхоналари мавжуд. Ўтган йили шу ёрдамчи тармоқлардан 50 миллион сўм атрофида соф фойда олинди. Шу тумандаги Охунбобоев номли, Қ. Солиев номли, Янгиқўрғон туманидаги Ж. Охунов номли, Гулшан, «Туркистон» ва бошқа кўплаб хўжаликларда ўзларида етиштирилган маҳсулотларни қайта ишлаб, сотиш чоралари кўриляпти.

1994 йил наманганликлар учун иқтисодий ислоҳотларда туб бурилишлар йили бўлади, деб умид қиламиз. Яқинда Ўзбекистонда биринчи марта ким ошди савдоси ўтказилади. Бу ҳам вилоятда хусусийлаштириш жадал бораётганини кўрсатади. Тадбирда нафақат ҳамдўстлик мамлакатларидан, балки узоқ Америкадан ҳам меҳмонлар иштирок этишди. Албатта, бу ва шу каби иқтисодий ислоҳот билан боғлиқ анжуманлар давом этади. Асосий эътибор эса бозор муносабатларига босқичма-босқич ўтиш даврида аҳолининг барча қатламларини ижтимоий ҳимояшга қаратилмоғи лозим.

Хулоса қилиб айтганда, деҳқон меҳнати қадрини топадиган вақтлар келди. Зеро, қишлоқ аҳолиси қанчалик иқтисодий бақувват бўлса, юртимиз шунчалик обод бўлади. Чунки, мамлакатимиз аҳолисининг 60 фоизи қишлоқларимизда яшайди ва меҳнат қилади.

Абдунаби ҚОРАБОЕВ суҳбатлашди.

Ҳар ким аравасини ўзи тортсин-да

БУНДАН беш-ўн йил бурун вилоятдаги бирорта қоракўлчилик хўжалиги хориж технологиясини сотиб олиш ҳақида ўйлаб ҳам кўрмаган бўлса керак. Чунки, у пайтлар совет фан ва техникасининг ютуқлари зўр бериб тарғиб қилинар, бу эса кўпчиликда гўё жаҳонда бизникидан-да зўр технологиянинг ўзи йўқ деган тасаввур пайдо қилар эди.

Ўша йиллари Қизилтепа туманидаги «Зарафшон» давлат хўжалиги директори Даврон Авезов ана ниятни бузиб, Югославиядан колбаса ишлаб чиқарадиган цех сотиб олди. Табиийки, бу кўпчиликда истеҳзо уйғотди. Ҳатто, «Сичқон сиғмас инига, ғалвир боғлар думига» деганлар ҳам бўлди. Лекин вақт шуни кўрсатмоқдаки, қизиғида қилинган ҳар бир иш эртанги кун талаблари учун остона бўлар экан. Бунинг учун эса кишида, албатта, олдинни кўра билиш қобилияти бўлиши керак.

Биргина ўша цех орқасидан ўтган йили давлат хўжалиги 45 миллион сўм соф фойда олди. Ўтган йили хўжаликнинг умумий соф даромади эса 670 миллион сўмга етди.

— Гарчи биз давлат хўжалиги бўлсак-да, давлатдан бир сўм ҳам олаётганимиз йўқ, — дейди Даврон Авезов. — Ўзимиз топиб, ўзимиз харажат қиламиз. Ахир замоннинг ўзи шунга қараб боряпти-да. Бугунги шароитда ҳар ким аравасини ўзи тортмоғи керак. Тўғри, ёқилғининг нархи кескин ошиб кетди, техника учун эҳтиёт қисмлар анқонинг уруғи бўлиб қолди. Лекин у йўқ, бу йўқ, деб ўтиравериш билан иш битадими? Ўтган йили хўжалигимиз ҳисобида 132 минг қўй-қўзи бор эди. Ёз бўйи ишчиларимиз вилоятнинг қатор туманларида хашак жамғариш билан банд бўлишди. Қиш бўйи қўйларга қўлдан озуқа бериб боқдик. Чунки, ўтган йилги об-ҳаво шароити айниқса, баҳордан кейинги ёмғирлар яйловларимиздаги ўт-ўланларни ювиб кетди. Куздаёқ яйловларда ҳеч вақо қолмади. Тўғри, ҳозир режалар ҳақида гапириш мақтанчоқликдай туюлиши мумкин. Лекин кўрсаткич ҳам корхона кўзгуси ҳисобланади. Биз режани ўзимизнинг ички имкониятимизга қараб белгилаймиз. Ўтган йили гўшт режаси 120 фоиз, жун 110 фоиз, қоракўл тери топшириш режасини 112 фоиз қилиб бажардик. Натижада ишчиларимизнинг маошлари анча ошди.

Ҳақиқатан ҳам «Зарафшон» вилоятда соф фойда олаётган ягона хўжалик бўлиб қолди. Ҳозир бу ерда терига ва жунга қайта ишлов берадиган цехлар ҳам ишлаб турибди.

Айни пайтда хўжаликда мулкчиликнинг янги шаклларига ўтишга тайёргарлик кўрилаяпти.

— Биз бундан чўчимаймиз, — дейди Д. Авезов. — Аксинча, энди бу давлатники, бу совхозники деган гаплар умуман йўқолади. Шундай бўлсагина мулк ҳақиқий эгасини топади.

Бу йил вилоятда чорва қишлови ғоят мураккаб кечди. Томди, Учқудуқ туманларида анчагина мол нобуд бўлди. Ушбу туманлардан келтирилган қўй-қўзиларнинг бир қисми «Зарафшон» давлат хўжалигида парвариш қилинади. Хўжалик соф фойдадан эса учқудуқликлар ҳам, томдиликлар ва нуроталик чорвадорлар ҳам манфаат кўришди.

Хуллас, Зарафшон соҳилларида жойлашган «Зарафшон» давлат хўжалигида иқтисодий ислоҳотлар ўз самарасини кўрсатмоқда. Ислоҳотдан уни амалга оширишга хизмат қилганлар манфаат кўришади. Ислоҳот бамисоли барометр, ҳамма нарса унда кўзгудек акс этади...

М. МАРДИЕВ,
Навоий вилояти.

• Диққат: илғор тажриба

САРА УРУҒ ЭККАН БЎЛИҚ ҲОСИЛ ОЛАДИ

БИРОҚ ПАХТА ҲОСИЛДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ФАҚАТ ШУ ОМИЛГАГИНА БОҒЛИҚ ЭМАС

РИВОЯТ қилишларича, бир донишманддан сўрашибди: «Сиз қандай фазилатларга эга бўлган одамни оқил деб биласиз?» Шунда у: «Билган ишига қўл урган кишини», деб жавоб қилибди. Дарҳақиқат, юртбошимиз вилоят, туман ва шаҳар ҳокимлари билан мулоқот чоғида таъкидлаганларидек, ҳар ким ўз ишини — деҳқон деҳқончилигини, қурувчи қурувчилигини, ҳоким ҳокимлигини, қолаверса, олим олимлигини қилсин. Шундагина юксак тараққиётга эришилади. Бироқ, афсуски, ҳали ҳам эгаллаб турган мансабидан фойдаланиб, бирор олим томонидан яратилган янгиликка шерикчилик таъма қилиб, ёки бирор ишлаб чиқаришнинг ривожига тўғаноқ бўладиганлар оз эмас. Бу — хавфли иллат. Чунки, кашфиётлар осонликча юзага келмайди. Бинобарин, унинг ижобий томонлари исботлангач, амалиётга жорий қилиниш йўлида кўмаклашиш ҳар бир раҳбарнинг бурчидир. Бу ҳақда алоҳида тўхталишимдан муддао нима?

Маълумки, пахтачиликда асосан вилт, гоммоз, илдиз чириш касалликлари мавжуд. Уларнинг ҳосилга катта зарари тегади. Шу боис экишдан олдин чигитга турли хил дорилар билан ишлов берилади. Бироқ, кимёвий дориларнинг қайси бири қўлланилишидан қатъий назар, бариси инсон саломатлиги учун хавфлидир. Шунингдек, у ер ости сувлари ва тупроқ таркибидаги фойдали микроорганизмларни ўлдиради, атроф-муҳитнинг мусаффолигига раҳна солади.

Бу балоя азимдан қутулишнинг йўли борми? Мен ана шу эзгу ниятда узоқ йиллар давомида ҳашаротларга, касалликларга қарши биологик, физик-механик, агротехник усуллар ёрдамида курашиш чораларини изладим. Аммо юқорида айтилган иллат касри туфайли ишим ҳадеганда юришавермади. Шу боис тажрибаларимни бирмунча вақт тўхтатиб қўйишга мажбур бўлдим.

Янглишмасам, 1989 йилнинг ёзида республика миқёсида қишлоқ хўжалиги масалаларига бағишланган йиғилиш бўлган эди. Ўшанда фарғоналик кекса бир пахтакорнинг «Бизни кимёвий заҳардан қутқазинг», деб илтижо қилгани ҳамон кўз олдимдан кетмайди. У қизил заҳар — ТХФМ (учмисхлофенолят) химикатини назарда тутган эди.

Шу воқеа сабаб бўлди-ю, ғўзанинг гоммоз касаллигига табиий усуллар билан курашиш соҳасидаги изланишимни давом эттиришга қатъий жазм қилдим.

Мен яратган кашфиёт «Иссиқ сув ёрдамида гоммоз касаллигига қарши кураш» деб номланади. Бунинг моҳияти жуда оддий, тўғрироғи, ҳаётдан олинган. Масалан, одамзот танасининг ҳарорати 36 даража бўлганда ўзини бақувват ва соғлом ҳис этади. Бордию, бу кўрсаткич 37 даражага чиқса, ўзини бироз ноҳуш сезади. 38—39 даражада эса тиббиёт ёрдамига муҳтож бўлади.

Бу ҳол барча иссиқ ва совуқ қонли жониворлару, шунингдек ўсимликлар дунёсига ҳам тааллуқлидир. Мен ана шу қонуниятга амал қилиб, чигит таркибидаги гоммоз бактериясини иссиқ сув ёрдамида бартараф этиш усулига ишлов бериб олдим. Тажриба мобайнида у ҳарорат 50 даражага етганда ҳалок бўлишини, чигитнинг унувчанлиги эса 80-85 даражагача чидашни аниқладим. Энди деҳқон учун бехатар нуқтани, яъни меъёрни белгилаш зарур эди. Ниҳоят, сувда 60-70 даражагача иситилиб, экилган чигит заҳарли моддалар билан ишланиб қадалганига нисбатан 2—3 кун олдин кўкариб униб чиқиши аён бўлди. Муҳими — уруғ атайлаб фентинурам заҳарига аралаштирилиб, тажриба участкасига экилганда ўша уруғларнинг касалланиши 46,7 фоизни ташкил этди, термик усулда қадалган қисмида эса бундай аломатлар мутлақо учрамади.

Ўрта Осиё Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий-тадқиқот институти ва республика чигитни синовдан ўтказиш лабораториясида уч йил давомида ўтказилган синовларда ҳам шу натижалар қайд этилди. 1992 йили Қашқадарё, 1993 йили Сирдарё вилоятларида бўлиб ўтган республика семинар-кенгашида эса олимлар, мутахассислар, деҳқонлар термик усулнинг афзаллиги ва истиқболли эканлигини алоҳида таъкидлашди. Ниҳоят, бултур жумҳуриятимизнинг кўпчилик вилоятлари ва туманлари далаларига янги усулда чигит экилди. Самараси кутилганидан ҳам яхши бўлди.

Аввало, чигит сувда иситилганда унинг пуч ва шикастланганлари юзага қалқиб чиқиши туфайли сараланади. Шу боис у тупроққа тушганда бир вақтда қийғос унади. Соғлом ниҳол эса қатқалоқни ҳам кўтариб, ёриб чиқиш қобилиятига эга. У, ҳатто, илдиз чириш касали ва кўк қурт тунламини писанд қилмай, тез ривожланади. Натижада ҳосилнинг пишиб етилиши 10—15 кунга тезлашади, ҳосилдорлик эса ошади, тола пишиқлиги мустаҳкамланади. Соғлом уруғ экилиши ҳисобига эса пахтанинг ранги тиниқ бўлади, биринчи нав тола миқдори кўпаяди. Муҳими — инсон «заҳри қотил»дан қутулади, атроф-муҳит софланади, тупроқ таркиби эса бойийди.

Термик усулнинг афзалликлари фақат шулардангина иборат эмас. Уни қўллаш оқибатида катта миқдорда иқтисодий самара ҳам олинади. Масалан, 1993 йили валюта ҳисобига чет элдан «Браноток» заҳари олиб келинди. Унинг ҳар тоннаси 5 миллион сўмга тушди. Чигитга биз тавсия этаётган усулда ишлов берилганда эса ишчиларга бир тоннаси учун 1.000 — 1.500 сўм иш ҳақи тўланади, холос.

Устига-устак, чигитни термик усулда экишга тайёрлаш кўп харажатни талаб этмайди. Бунда икки усулдан фойдаланиш мумкин. Биринчисида оддий қозон ишлатилади. Ундаги сувга солинган чигит қўзғатилмаслиги, олов эса бир маромда ёниши керак. Сабаби, у сувнинг ҳарорати 15—20 минут давомида 60 даражага чиқиши шарт. Шунда уруғ ортиқча бўртмайди. Туксиз чигит эса иложи борича баланд оловда иситилиши, 10—15 минут ичида қозондан олиниб, махсус майдончага 4—5 сантиметр қалинликда ёйиб қўйилиши лозим. Шундай қилинганда уруғ аввалги ҳолига қайтиб, яъни қотиб, сеялкадан осонгина тушади. Уни экишда эса кул аралаштирилса, янада донадор бўлади. Иккинчи усулда бетон нов (лоток) ёки шунга ўхшаш мосламалар қўлланилади. Новнинг икки томони цементдан тайёрланган қоришма билан беркитилади. Кейин бир томони ердан 10—12 сантиметр кўтарилиб қия қилинади. Иккинчи томондан эса сувни чиқариб юбориш учун 7—10 сантиметр катталикда тешик очилиб, пўкак билан ёпилади. Қозонда сув 80 даражагача иситилгач, челак билан чигит солинган новга бир текис қилиб қуйилади (бунда 80 даражадаги иссиқ сув 60—65 даражага тушади), ва 10—15 минут димлаб қўйилади. Сўнгра сув чиқариб юборилса, уруғ тайёр бўлади.

Шу кунларда республиканинг айрим вилоятларида чигит экилмоқда. Ҳадемай, бу мавсум қизғин тус олади. Бунда уруғга термик усулда ишлов берилса, айни муддао бўларди.

Ромен КЕНЖАЕВ,
қишлоқ хўжалиги фанлари номзоди.

НАМАНГАН вилоятидаги Чортоқ деҳқончилик саноати комбинатига қарашли узум ва олмани қайта ишлаш корхонаси эл дастурхони тўкинлигини таъминлашга муносиб улуш қўшиб келмоқда. Ўтган йили бу жамоа минг тоннадан зиёд маҳсулотни қайта ишлади. Шу нарса диққатга сазоворки, корхона тумандаги хўжаликлардан қабул қилиб олган маҳсулотни қайта ишлагандан сўнг, унинг 30 фоизини эгаларига қайтармоқда. Бу эса хўжаликларнинг маҳсулот топширишдан манфаатдорликларини ошираяпти. Чунончи хўжаликлар корхонада тайёрланган консерва маҳсулотларини қўшни жумҳуриятларга сотиб, турли зарур маҳсулотлар келтиришмоқда.

СУРАТДА: узум ва олмани қайта ишловчи корхона ишчиси Эркинмирзо АКБАРОВ.

Тоҳиржон ҲАМРОҚУЛ олган сурат.

• Луқма

МЕТРОДАГИ АСАББУЗАРЛИК

Шу кунларда Тошкент метрополитени кассалари атрофида қизиқ воқеалар содир бўляпти. Қарийб бир ойдан буён метрога кириш учун бериладиган тангачалар бир кишига икки донадангина сотилиши белгилаб қўйилган. Демак, ҳар куни эрталаб ярим соатлаб вақт сарфлаб, навбатда туришга мажбурсиз. Чунки биз олган тангачалар фақат ишга бориш ва қайтишга етади, холос.

Нега бундай? Афсуски, бунга ҳеч ким жавоб бермайди. Кассадаги хизматчилар ҳам бу саволларга елка қисиб қўйишади, холос.

Метро бекатларида иккитадан касса бўла туриб, уларнинг фақат биттасигина ишлашиям ажаб ҳол... Оқибатда эса асабийлашишлар, кўнгил хираликлар келиб чиқяпти.

Метро шаҳарда энг ишончли транспорт қатнови ҳисобланади. Шунинг учун ҳам ҳамма иложи борича метрога ошиқади. У ерда эса...

Яқинда М. Горький бекати кассасида навбатда туриб, қизиқ бир воқеанинг гувоҳи бўлдим. Мендан кейин келганларнинг кўпчилиги перронга кириб боришяпти. Ҳайрон бўлдим. Чунки улар навбатсиз олдинга ўтишгани йўқ эди... Кейин билсам... бу бизнеснинг каромати экан. Ҳа, бир чеккада туриб олган кампир соатлаб навбат кутган бечораларга раҳми келиб, тангача улашаётган экан (албатта, пулга). Мен ҳам қувониб, унга яқинлашдим. У менга бир қаради-да, «бизники юз сўм», деб қўйди. Тўрт юз сўм узатдим. У эса «Бизда фақат иккитадан сотилади», дея икки юз сўмимни қайтариб берди (тартиб яхшида). Албатта, 50 сўм билан 100 сўм орасидаги фарқ бугун одамларни унчалик чўчитмайди, кўнгил ҳам оғримайди. Лекин коса тагида ним коса... Метро мутасаддилари нега бу ҳолни кўришмайди? Қизиқ...

Урол СОДИҚ ўғли.

• Жиноят жазосиз қолмайди

МОТОЦИКЛ ЕТАКЛАГАН ЎҒРИЛАР

Ўтган йилларда Ғиждувон туманида кўплаб мотоцикллар ўғирланди. Ҳатто, ҳозирги кунда ноёб бўлган бу техника тури ўша пайтлари ҳовлилардан ҳам «йўқола» бошлади. Гўё туманда «қўлга тушмас ўғрилар» ҳаракат қилаётгандек, бир неча вақт уларнинг излари топилмади. Ички ишлар бўлимига жабрдийдалардан жуда кўплаб аризалар тушди. Табиийки, бундай пайтда назорат кучайтирилади. Ҳар қалай бу ўз самарасини берди. Ўн кишилик катта жиноий тўда тез фурсатда қўлга олинди.

Амакиваччалар Қобил ва Баҳодир Саъдуллаевлар айни навқирон ёшда. Баҳодир тумандаги «Гуллола» кичик корхонасида, Қобил пилла заводида ишлашади. Улар ҳамтовоқлари Ш. Аслонов, Қ. Саъдуллаев, Ғ. Баракаев билан бирга кўплаб мотоциклларни «гум» қилишган.

Жума Гадоев жиноий гуруҳнинг ёш жиҳатидан энг каттаси. Оиласида хотини ва олтита фарзанди бор. У ўмарилган мотоциклларнинг заводдан қатъий ҳисобга олинган рақам белгиларини ўзгартириш билан шуғулланган.

24 ёшли Улуғбек Шаропов 1991 йили 2 йилга озодликдан маҳрум этилганига қарамай, ўзига тегишли хулоса чиқармаган. Гуруҳнинг бошқа аъзолари А. Турдиев, Ш. Мансуров, Б. Саъдуллаев, Т. Шарипов, Ғ. Баракаев ҳам ўз умрларининг лаззатли онларини сим тўсиқлар ортида ўтказишларига тўғри келди. Улар ҳали ўттиз ёшнинг юзини ҳам кўрганлари йўқ.

М. ОТАБОЙ,
«Халқ сўзи» мухбири.

САМАРАЛИ ҲАМКОРЛИК ЙЎЛИДА

Германия Федератив Республикасининг пойтахти Бонн шаҳрида «Қозоғистон ва Ўзбекистон: мустақиллик муаммолари ҳамда истиқболлари» — жаҳон мамлакатлари орасида Ўзбекистонга қизиқиш тобора кучайиб бораётганининг яна бир мавзуида илмий-тадқиқий кенгаш бўлиб ўтди.

Мазкур анжуман машҳур Эссен университети қошида иш юритадиган туркий тадқиқотлар марказининг ташаббуси билан чақирилган эди. Унда Германия парламентининг нуфузли аъзолари, мамлакат ташқи ишлар ҳамда иқтисодий тараққиёт ва ҳамкорлик вазирликларидан, Ўзбекистон ва бошқа МДҲ давлатлари ҳамкорлигини тадқиқ этувчи илмий муассасадан намояндалар, шунингдек Бонн, Берлин, Гамбург, Мюнхен, Кёльн, Эссен каби шаҳарлардаги йирик илмий марказлардан келган олимлар, дипломатик ваколатхоналарнинг ходимлари, жамоатчилик вакиллари, ишбилармонлар иштирок этди.

Самарали муҳокама ва мунозара руҳида ўтган анжуманда Ўзбекистон ва Қозоғистондаги давлат сиёсатининг бугунги йўналишлари, Марказий Осиёдаги бу икки йирик мустақил давлатнинг иқтисодий муаммолари, Германия билан ҳозирги ва келажакдаги алоқаларнинг истиқболи, республикамизнинг МДҲ давлатлари, биринчи навбатда Россия Федерацияси билан муносабатлари хусусида сўз борди.

Ўтган йили ГФР парламент делегациясининг раҳбари сифатида республикамизда меҳмон бўлган Бундестаг аъзоси Эрика Райнхарднинг маърузаси кенгаш аҳлида алоҳида қизиқиш уйғотди. У, Ўзбекистон олдида турган муаммоларни бартараф этиб, тезда ривожланган мамлакатлар қаторидан ўрин олажак, деб ишонч билдирди.

Анжуманда сўзга чиққан Ўзбекистон Республикасининг Германиядаги Фавқулодда ва мухтор элчиси Содиқ Сафоев Ўзбекистон давлат сиёсатининг асосий йўналишлари ҳақида ахборот бериб, республикамизнинг Европа мамлакатлари, хусусан, Германия билан муносабатларини таҳлил қилиб берди ва бу ҳамкорликнинг истиқболлари ҳақида гапирди.

Мажлисни бошқарган туркий тадқиқотлар марказининг раҳбари профессор Фарук Шан анжуманнинг асосий хулосалари тез кунда китоб ҳолида нашр этилажагини маълум қилди.

Халқаро ҳамкорлик бобида ўзига хос аҳамият касб этган мазкур анжуманда Ўзбекистондан борган вакиллар ҳам иштирок этди.

(ЎзА).

• Сирдарё янгиликлари

БУНИ ИМТИЁЗ ДЕСА БЎЛАДИ

Почта алоқаси хизмати ва матбуот тарқатиш вилоят корхонаси ҳамда унинг жойлардаги бўлимларида, асосан, хотин-қизлар меҳнат қилишади. Шуни ҳисобга олиб, корхона маъмурияти ҳафтанинг жума куни иш вақтини хотин-қизлар учун бир соатга қисқартирди.

Шугина эмас. Ҳомиладор аёллар учинчи ойдан бошлаб ҳафтада бошқаларга қараганда бир кун кўп дам оладилар, беш ойликдан бошлаб эса ташкилот ҳисобидан ҳомиладорлик таътилига чиқадилар. Ҳозиргача бу имтиёздан тўрт нафар аёл фойдаланди.

— Жамоамиз «Соғлом авлод учун» умумхалқ курашига қўшилган, — дейди корхона раҳбари М. Қиличева, — шунинг учун ҳам бу хайрли тадбирда амалий ишимиз билан иштирок этаяпмиз.

ҚАЛОВИНИ ТОПСАНГ...

Бозор муносабатларига ўтиш жараёнидаги қийинчиликлар маданият тармоғини ҳам четлаб ўтмади. Бироқ ишнинг кўзини билганлар ҳар қандай муаммо ечимини топаяптилар.

Ховос тумани ҳокимлигининг маданият ишлари бўлими ходимлари марказлашган кутубхона қошида халқ истеъмоли моллари ва бадиий буюмлар ишлаб чиқаришга мўлжалланган кичик корхона ташкил қилдилар. Даромад маданият ишларини ривожлантиришга сарф қилинади.

О. СУЛТОНОВ,
жамоатчи мухбир.
Сирдарё вилояти.

Одобнома

СЎЗ ЧИМИЛДИҒУ АҚЛ КЕЛИНДИР

«Сўз гавҳарининг шарофати шунчалар юксакки, гавҳардек қимматбаҳо нарса ҳам унга садаф бўла олмайди».

(Алишер Навоий «Ҳайратул-аброр»)

Инсон номининг абадий қолдирадиган муҳим омиллардан бири — хушмуомалалик ва мулойимлик, майин тилдир. Тил — кишиларнинг бир-бирларига бўлган муносабатларида ўта нозик ва бағоят муҳим воситадир. Айтайлик, одам гўё бир дарё бўлса, одамгагина хос бўлган сўз — гавҳардир, маъно эса сўзнинг жонидир.

Машҳур сўз санъаткори Носир Хисрав айтганидек:

«Сўз ичра мудом ақл яшириндир,
Сўз чимилдиғу ақл келиндир».

Бунинг маъноси шуки, кишининг ақл-идроки, ахлоқи, билими, маданий савияси маълум даражада унинг муомаласида — унинг сўзларида яъни унинг тилида акс этади. Сўз мазмуни ва қандай оҳангда айтилишига қараб икки хил бўлиши мумкин — ширин ёки аччиқ.

Ширин сўз — гавҳар, жон озиғи, қалб ҳарорати, кишининг зебу зийнатидир. Бир оғиз ширин сўз ташвиш, ғам-ғуссани тарқатиб юборади, кишининг қалбини, руҳиятини кўтаради, одамларни хайрли ишларга чорлайди ва уюштиради, инсонга куч-қувват ва ишонч беради. Забони ширин киши хушбўй гулга ўхшайди, чунки уни ҳар бир сўзи дилларни хушнуд қилиб, яхшиликка руҳлантиради.

Доно халқимиз: тил борки, бол келтиради, тил борки, бало келтиради,— дейди. Бу ҳаёт ҳақиқатидир. Кишининг дўстини душманга айлантирадиган ҳам, инсонлар орасида фитна уйғотадиган ҳам аччиқ тилдир. Қўпол муомала, аччиқ тил инсон руҳиятини заҳарлайди, эзади, унинг қалбини жароҳатлайди.

Шифокор олим Л. Хундановнинг ёзишича: бир врач беморни қабул қилиб олади-да, ҳамкасабасига «Менинг фикримча беморнинг клиник кўринишлари айнан «канцер»ни ифодалайди» деб юборади. Бемор «канцер» сўзининг маъносини яхши тушунгани туфайли бу ҳасталикни (ракни) даволаб бўлмаслигига ишончи комил бўлгани ҳолда даволанишдан воз кечади ва операцияга кўнмайди. Бемор кўп ўтмай вафот этади. Мурда очиб кўрилганда, унда рак хасталигидан асар ҳам бўлмайди, даволаниши муқаррар бўлган меъда жароҳати билан оғриган экан.

Кўриниб турибдики, гапиришдан олдин сўзлар сизнинг ихтиёрингизда бўлади. Гапириб қуйганингиздан кейин эса сиз уларнинг ихтиёрига ўтасиз. Шунинг учун олдин чуқур мулоҳаза қилиб, сўнгра сўзлаш маъқул. Акс ҳолда айтилган биттагина ноўрин сўз дил ойнасини синдиради, ҳамма неъматлардан маҳрум қилади, турли офатларга дучор қилади.

Ҳикоят: Салжуқий шоҳларидан султон Малик тушида барча тишлари тўкилиб кетганини кўради: эрталаб султон ҳузурига иккита таъбирчи келтирилади. Султон кўрган тушининг таъбирини айтиб беришларини сўрайди. Ақл-фаросати чекланган, биринчи таъбирчи ўйламай-нетмай: «Э, подшо! Тушингиз шундан далолат берадики, ҳамма қариндош-уруғларингиз ҳузурингизда бирданига ўладилар», — деди. Бу совуқ сўзларни эшитган подшо ғазабланади ва таъбирчини зиндонга солишни буюради. Навбат иккинчи таъбирчига келади. Етук ақл соҳиби бўлмиш бу таъбирчи ғаввозе билан майин тилда: «Э, подшо! Бу туш сиз валийнеъматимиз умрлари узунлигига, яъни ўз қариндош уруғларингизга нисбатан анча ортиқроқ умр кўришингиз муқаррарлигидан далолат беради», дейди. Чуқур мулоҳаза билан айтилган бу илиқ сўзлардан подшоҳ ғоят мамнун бўлади ва таъбирчига пул ва сарполар инъом қилади.

Қиссадан ҳисса шуки, ширин сўз ҳам, аччиқ сўз ҳам бир оғиздан чиқади ва бир тилда ифодаланади. Шу боис «билган топиб, билмаган қопиб гапиради» деган нақл бежиз айтилмаган.

Ҳассос шоир Юсуф Хос Хожиб муомалада тилнинг роли ва аҳамияти ҳақида гапириб қуйидагиларни ёзган эди:

«Кишини тил улуғлар, топар қут киши,
Кишини тил тубанлар ёрилур боши
Тил арслон кабидир, қафасда ётар,
Бу тутқун дарранда бошинга етар.
Тили қийнаган эр, нима дер эшит:
Бу сўзга амал қил, ўзингга эш эт,
«Мени тил азоблар, эгар тик белим,
Бошим кесмасидан кессайди тилим.
Сўзинг эҳтиёт қил, бошинг кетмасин
Тилинг эҳтиёт қил, тишинг синмасин».

Бу сатрлар анча олдин, XI асрда битилган. Агар бу сатрларнинг мағзини чақсангиз, у худди яқиндагина ёзилганга ўхшайди. Унинг замирида пурҳикмат фалсафий маъно бор.

Тилимизнинг ширин сухан бўлиши ва софлигини эъзозлаш, ҳар биримизнинг муқаддас бурчимиздир. Шунга кўра ўзаро суҳбат ва анжуманларда сўзларнинг мазмунан аниқ, хорижий тиллардаги сўзларни кўр-кўрона тиқиштирмай, ҳамма учун тушунарли қилиб баён этиш ҳаётий заруриятдир.

Сўзлаш ҳам, тинглаш ҳам ўзига хос ноёб санъатдир. Унда маълум меъёр, мезон ҳамда маром бор. Сўзлаш одоби аввало «Ассалому алайкум», «Ва алайкум ассалом» деган сўзлардан бошланади. Бу сўзлар таниш ёки нотанишликдан қатъий назар ўзаро муносабатларимизда бир-биримизга бўлган самимий ҳурмат ва эҳтиромни ифодалайди. Саломга алик олмаслик ёки унга лоқайдлик билан «ортиқча дахмаза» деб қараш такаббурлик белгисидир. Шундай тоифа одамлар ҳам борки, салом берсангиз улар ўзини гўё эшитмаган киши қилиб кўрсатади ёки индамай калласини салгина қийшайтириб «алик» олган бўлади.

Салом бериш фарз бўлса, алик олиш қарздир. Сизга салом берган киши ким ва қандай мансабда ишлашидан қатъий назар ҳушчеҳралик билан алик олмоқ инсоний бурчдир.

Шарқ маданияти ва анъаналари руҳида тарбияланган оилаларда бешикдаги болакайгача сизлаб муомала қилинади. Жумҳуриятимизнинг Фарғона, Андижон, Наманган вилоятларида эса оталар ҳатто ўз фарзандларини ҳам сизлайдилар. Бизнингча, бу юксак аҳлоқий анъана таҳсин ва эътиборга лойиқдир. Лекин баъзида кишилар укалари, фарзандлари, ёш-яқин қариндош уруғларига, шунингдек тенгқур, ёш дўстларига нисбатан «сенсираш» иборасини ишлатадилар. Ахир сен ҳам, сиз ҳам бир оғиздан чиқади-ку! Сизлаш бошқаларга нисбатан самимий ҳурмат ва юксак эҳтиром ифодаси экан, бир-биримизни сизлаб муомала қилишга не етсин!

Сўзлаш одоби одамийликнинг энг ёрқин кўзгусидир, шундай экан, агар доно кексалар ёки илм аҳиллари суҳбатида бўлсак, сукут сақлаб кўпроқ эшитиш, уларнинг ҳикматли ўгитлари ва ҳаётий тажрибаларидан оқилона фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Бунда сўзловчининг сўзига эътибор бермай, ўзаро гаплашиб ўтириш ёки гапини бўлиш, луқма ташлаш одобдан эмас. Кўпинча ўта эзма кишиларга ҳам дуч келамизки, улар сизга ҳеч қандай алоқаси бўлмаган, илгари ҳам такрор-такрор айтилган ва кишининг ғашини келтирадиган кимнингдир ғийбати ҳақида ёки баъзи одамларга нисбатан ҳақоратомуз ёҳуд аксинча ҳушомадомуз, аҳлоққа зид, ёлғон, баландпарвоз гаплар билан қулоғингизни қоматга келтирадилар. Бунинг устига улардан баъзилари сизни туртиб-туртиб, ёки бармоқларини бигиз қилиб жонга теккан маъносиз сўзларини тасдиқлаб туришимизни ҳам талаб қиладилар. Бундай вазиятда тингловчи ҳолдан тояди ва нафрати ошади. Шуни назарда тутиб бўлса керак, буюк аллома шайх Саъдий ўзининг дидактик ҳикоялар ва шеърий афоризмларга бой бўлган «Гулистон» асарида қуруқ маҳмаданагарчиликдан иборат мантиқсиз, ёлғон-яшиқ, сергапликдан кулади, кишини мазмунан маъноли сўзлашга чақиради:

Нодонлардек юзлаб сўзни
қилмагил қатор,
Доно эрсанг бир сўз дегил,
лекин маънодор.

Демак, сиздан нафратланмасликлари, устингиздан кулмасликлари учун мантиқсиз маъносиз гапларни, гапиришдан, айниқса, ўзингизни оила аъзоларингизни мақташдан, шунингдек ҳақиқатдан йироқ, мантиққа зид, ёлғон, ҳатто ёлғонномо сўзларни гапиришдан тийилиб туриш даркор. Ҳақни ноҳақ деб мунофиқлик қилиш, ёлғон-яшиқ гаплар, алдов, иғво, бўҳтонлар ва турли-туман мишмишлар тарқатиш кишиларни тўғри йўлдан тойдиради, ҳатто улар ўртасида турли фитна-низолар чиқишигача олиб келишини ҳаёт тасдиқлаб турибди. Демак, ёлғон сўзлаш хиёнат, ҳаёсизлик, гуноҳи азимдир. Аччиқ бўлса-да ҳеч нарса қўшмай, бор ҳақиқатни рўй-рост айтиш савоби олийдир. Ростгўйлик — чинакам инсонийликка хос олийжаноб фазилат бўлса, ёлғончилик разолат сари етакловчи зарарли иллатдир. Бу борада Муҳаммад пайғамбар ҳадис муборакларидаги қуйидаги қайд ғоят ўринлидир: «Гапларнинг ёмони бу — ёлғончиликдир. Ёлғонни ҳазил билан ҳам, жиддий ҳам гапириб бўлмайди. Ота ўз болаларига бирор нарсани ваъда қилиб кейин уни бажармай қўймасин! Ростгўйлик эзгуликка бошлайди, эзгулик эса жаннатга. Ёлғончилик ёвузликка бошлайди. Ёвузлик эса жаҳаннамга. Ростгўй одамга яхши баҳо, ёлғончи одамга ёмон баҳо берадилар».

Лекин, муайян шароитларда, вазият тақозо этгандагина, чунончи, давлат ва ҳарбий сирларни душманга ошкор қилмасликда, ёш оилаларни бузилиб кетишидан сақлаб қолишда, аразлашган кишиларни муросага келтиришда, кишиларнинг адолатсизлик қурбони бўлишга йўл қўймасликда, дафн маросимларида, яъни кишиларни охирги йўлга кузатиб қўйиш ҳолларидагина ёлғон гапиришга эътироз билдирилмайди. Жумладан, барҳаёт чоғида қилган ножўя ишларидан қатъий назар ёруғ дунёдан кўз юмган ва дафн қилинаётган кишининг қабри устида: «Марҳум қанақа одам эдилар?» деб берилган саволга кўпчилик томонидан «яхши одам эдилар», деб жавоб қайтарилиши ўзбек одобига хос чинакам яхши анъанадир. Шу маънода «баттолликка бошловчи ҳақиқатдан эзгулик йўлидаги ёлғон афзал» деган халқ нақли бежиз айтилмаган.

Сўзлаш одоби яна шу нарсани тақазо этадики, ҳар бир киши бошқалар томонидан иззат-икром ва ҳурмат қилишларини истар экан, у киши бошқаларнинг ҳам ҳурматини жойига қўйиши керак. Бу юксак инсоний қоидага амал қилиш ҳар биримизни хушмуомалаликка ундайди ва аксинча, кинояли, кесатиқ, ҳақоратомуз қаттиқ сўзлар билан бировнинг дилини оғритмасликка даъват этади.

Маълумки, айтилган сўз ёки иборанинг ўзи қандай оҳангда айтилганлигига қараб кишиларда ижобий ёки салбий таъсир қолдиради. Фараз қилайлик, бирон-бир кишининг ноўрин сўзини ёки ножўя ҳатти-ҳаракатини унинг ўзига тушунтирмоқчисиз, лекин бу хайрли ишни суҳбатдошингизни изза ёки мазаҳ қилмай, танбеҳ бериш оҳангида эмас, аксинча очиқ кўнгил асосида, ётиғи билан, мулойим-майин оҳангда тушунтириш мақсадга мувофиқдир.

Шуни унутмаслик керакки, қандайдир бойликка эга бўлиш, юксак лавозим ёки юқори илмий даража, ҳатто кексалик, бетоблик ёҳуд кайфиятни бузуқлиги ҳам атрофдагилар билан қўпол муомалада бўлиш ҳуқуқини бермайди. Чунки, дил жароҳатини ҳеч бир малҳам-дори тузата олмайди.

Қаерда, нима тўғрисида гаплашиш муаммоси ҳам сўзлаш одобига киради. Фикримиз жоиз бўлса хурсандчиликка оид йиғинларда — меҳмондорчиликда, тўй ва бошқа юбилей тантаналарида ғам-ташвиш, кимнингдир оиласидаги мусибат алами, ёки баъзи оилаларда бўлиб ўтган нохуш жанжалли можаролар ҳақида гапириш кишилар руҳиятига ва кайфиятига салбий таъсир этади.

Худди шу каби марҳумлар хотирасига бағишланган мусибатга оид маросим ва маъракаларда хушчақчақлик қилиш, ҳазил-ҳузул, кулгули гап ва латифа айтиш фаросатсизликдир. Меъёр ва мантиқдан чекиниш кишиларда ўта нохуш кайфият туғдиради.

Халқимизда сўзловчи нодон бўлса ҳам, тингловчи доно бўлсин, деган оқилона ҳикмат бор. Бунинг маъноси шуки, суҳбатдошларимиз илгари сурган фикр-мулоҳазаларга кўр-кўрона асир бўлиб қолмай, уни чуқур таҳлил қилиш ва энг мақбулларинигина танлаб олиш ва ижодий тарзда қабул қилиш демакдир.

Зайниддин ИСАМУҲАМЕДОВ,
кекса журналист, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ўқитувчи, республика аҳамиятига молик шахсий пенсионер.

Қутлов

Саид АҲМАД,
Ўзбекистон халқ ёзувчиси.

Вафонинг иффат йўли

Одатда аёл кишининг ёшини сўраб ҳам, айтиб ҳам бўлмайди.

Ажойиб таржимон, форс классик шеъриятининг зукко билимдони Кибриёхоним, мардлик қилиб, 80 ёшга кирганини «Шу гап орамизда қолсин» деб ўтирмай шартта айтди.

80 ёш! Бу ёш ҳазилакам гап эмас. Айниқса, аёл киши учун 80 ёшнинг нималигини биласизми? Бу ёшда «ш»ни айтолмай хуштак чалиб юборадиган кампирларнинг кўпини кўрганмиз.

Аммо Кибриёхоним бундан мустасно. Тишида қарсиллатиб данак чақиб турган аёлни 80 ёшга кирган деб бўладими. Юрса ер гурсиллайди, тахта поллар ғичирлаб кетаман, дейди. Абдулла Қаҳҳор таъбири билан айтганда «Кибриёнинг чакаги ўзидан ҳам узоқ яшайди».

Кибриё Қаҳҳорова устозимиз, ажойиб сўз санъаткори Абдулла Қаҳҳорнинг ҳамнафас йўлдоши эди. Отаси Лутфулло маҳдумдан олган билимининг чаласини Абдулла Қаҳҳордан олди. Икковлари эринмай форс адабиётини ҳижжалашди. Шу орадан Абдулла ака тожикчанинг чаласини Кибриёхондан тўлдирди.

Мен бу хонадоннинг кунда шунда меҳмони эдим. Бирон марта бўлса ҳам уларни китобсиз кўрмасдим. Кибриёхоним ўқир, домла эътибор билан қулоқ солар эдилар. Шундай пайтларда домла хотиндан юз фоиз фойдаланаяпман, деб кулиб қўярдилар.

Абдулла аканинг қатъий иш соати бўларди, ёзса, ёзмаса, барибир қаламни ўйнаб, қоғозга тикилиб ўтирарди. Кибриёхоним бу дақиқаларда домланинг атрофида парвона бўларди. Умриларининг кейинги 25 йилини улар ана шундай бир-бирларини ялаб-юлқаб ўтказди.

Лев Толстойнинг «Уруш ва тинчлик» эпопеясининг биринчи жилдини икковлари ҳамкорликда ўзбекчага ўгиришди.

Абдулла ака кўп буюк асарларни таржима қилишда эришган тажрибалари, маҳорат сирлари билан Кибриёхонни таништирди. Таржимада маълум малака ҳосил қилган Кибриёхонимга «Уруш ва тинчлик»нинг қолган уч жилдини мустақил таржима қилишга оқ фотиҳа берди.

Абдулла ака ҳаёт пайтидаёқ «Уруш ва тинчлик»нинг тўрт жилди босмадан чиқди. Узоқ йиллик меҳнатлари юзага чиққанидан беҳад қувонган эдилар.

Адабиёт мухлисларининг китоб жавонларини Кибриё Қаҳҳорова таржима қилган «Газандалар уяси», «Темир оқим», «Уруш ва тинчлик» каби қатор китоблар безаб турибди.

Опанинг таржималардан ташқари классик шеърият ҳақида, буюк алломаларнинг маҳорат сирлари тўғрисида қанчадан-қанча мақолалари матбуот саҳифаларида тез-тез босилиб туради. Бу мақолалар наинки оддий китобхон учун, балки билимдон адабиётшунослар учун ҳам қўлланма бўладиган мақолалардир.

Абдулла Қаҳҳор уй музейи шу опанинг ҳаракати билан дунёга келди. Бу қутлуғ даргоҳдан зиёратчиларнинг қадамлари узилмайди. Кибриёхоним уларга буюк сўз санъаткори, жасоратли ижодкор билан бирга ўтказган йиллар ҳақида гапириб беради.

«Чорак аср ҳамнафас» асарини ўқиган ҳар бир китобхон уй-музейда янада кенгроқ тасаввурга эга бўладилар.

Ҳар йили 17 сентябрь куни Кибриё опа дастурхон ёзиб, устоз туғилган кунларини нишонлайди. Бугунги кунда етук ёзувчи бўлиб етишган шогирдлар устозни ёдга оладилар, вафо ва садоқатга умрининг бағишлаган Кибриё опага дил-дилдан миннатдорчилик билдирадилар.

МУЛКЧИЛИКНИНГ БАРЧА ТУРЛАРИДАГИ КОРХОНАЛАРНИНГ МАЛАКАЛИ ХОДИМЛАРИ ВА РАҲБАРЛАРИ ДИҚҚАТИГА!

Ўзбекистон Республикаси *"Кичик ва ўрта тадбиркорликни ривожлантиришга кўмаклашувчи жамғарма", Менежментлик ва Инновация маркази*, *"Юнитех Интернешнл"* қўшма корхонаси, *"Ишбилармонлар алоқа маркази" "ТАСИС"* дастури бўйича ҳар ҳафтада икки марта (*пайшанба ва жума кунлари*).

"ЎЗБЕКИСТОН - ҒАРБИЙ ЕВРОПА: ИШБИЛАРМОНЛАР ҲАМКОРЛИГИ"

муаммоларига бағишланган семинар ўтказишади.

Семинарнинг мақсади Европа фирмалари билан ишбилармонлар ҳамкорлигини такомиллаштиришдир.

Алоқа учун телефонлар:
45-16-38, 45-18-35, 56-08-13, 56-35-20, 56-77-33.
факс: 56-53-44,54-88-77.

Манзилимиз:
700043, Тошкент, Халқлар дўстлиги, 8-уй, 7-қават.
(метронинг "Ҳамза" бекати).
700015, Тошкент, Лоҳутий кўчаси, 16-а уй, 5-қават, 510, 515 - хоналар.
(метронинг "Ойбек" бекати).

Ташкилот Тошкентдаги омборлардан қуйидагиларни тавсия этади:

1. Қатиқ, творог, қуюлтирилган сут ва томат пастаси ишлаб чиқариш учун ачитиш ускуналари.
2. ОКСТ 67114 гидрпресслари (кучланиши 40 т/с).
3. Трубаларни эгувчи станоклар (трубалар диаметри 200 мм. гача).
4. А9-Қ49 маркали мевалардан ажратувчи ускуна.

Тел.: 45-75-67, 45-75-58.
Факс: 45-75-23.

Ташкилот Тошкентдаги омборлардан қуйидагиларни тавсия этади:

1. 2,2 кВт дан 4 кВт гача, минутига 1000 дан 3000 гача айланишга эга бўлган уч фазали ассинхрон электродвигателлар.

Мамлакатимизда ишлаб чиқарилган.

2. 2,2 кВт дан 55 кВт гача, минутига 720 дан 3000 гача айланишга эга бўлган уч фазали ассинхрон электродвигателлар.

Япониянинг "Тошиба" фирмаси маҳсулоти.

Тел.: 45-75-67, 45-75-58.
Факс: 45-75-23.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди жамоаси жиноят ишлари бўйича судлов ҳайъатининг раиси Раймқул Алимқуловга отаси

Алимкул ТЎЙЧИЕВнинг

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Тошкент Ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаштириш муҳандислари институти жамоаси «Гидромелиорация ишларини ташкил қилиш ва технологияси» кафедраси доценти

Аҳмед Мусаевич ВАЛИДЖАНОВнинг

бевақт вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзоларига, қариндош-уруғларига чуқур таъзия билдирадилар.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий мактабининг раҳбарияти ва жамоаси фалсафа кафедрасининг бошлиғи Бердиқул Тўйчиевга падари бузруквори

Тўрақул ота ТЎЙЧИ ўғлининг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

«Маҳаллийсаноат» Давлат корпорацияси ходимлари «Чевар» ҳиссадорлик жамиятининг раиси Азиз Юнусович Каримовга волидаи муҳтарамаси

Зуҳрахон ая КАРИМОВАнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

ХАЛҚ СЎЗИ • НАРОДНОЕ СЛОВО

● ТЕЛЕФОНЛАР:
маълумот учун 33-07-48;
эълонлар бўлими 32-09-25.
Индекс: 64608.

МУАССИСЛАР:
Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Раёсати ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси.

Бош муҳаррир: Анвар ЖУРАБОЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:
Абдунаби БОЙҚЎЗИЕВ, Эсиргап БОЛИЕВ (масъул котиб, «Халқ сўзи»), Эркин ВОҲИДОВ, Миракмал МИРАЛИМОВ, Салоҳиддин МУҲИДДИНОВ (бош муҳаррир ўринбосари, «Халқ сўзи»), Лев ПАК (бош муҳаррир ўринбосари, «Народное слово»), Людмила ПОРФИРЬЕВА, Қулаҳмад РИЗАЕВ, Александр ТЮРИКОВ (масъул котиб, «Народное слово»), Шавкат ЯҲЁЕВ, Пиримқул ҚОДИРОВ, Муҳаммаджон ҚОРАБОЕВ, Саидаҳрор ҒУЛОМОВ.

● МАНЗИЛИМИЗ:
700000, ГСП
Тошкент шаҳри,
Матбуотчилар кўчаси. 19-уй.

Навбатчи муҳаррир — И. Худоёров, навбатчи — Б. Остонақулов.

Рўйхатдан ўтиш тартиб № 0001. Буюртма Г.—906 80332. нусхада босилди, ҳажми — 2 табоқ. Офсет усулида босилган. Қоғоз бичими А — 2.

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни. Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй. 1 2 3 4 5 6 Босишга топшириш вақти — 21.00 Босишга топширилди 23.30.